

ציון

העורכים: שמואל פיינר, יונתן פרייס, מרים פרנקל

מזכיר המערכת: יחזקאל חובב

שנה פז • ג • תשפ"ב

רבעון לחקר תולדות ישראל
החברה ההיסטורית הישראלית • ירושלים
יוצא לאור באמצעות מרכז זלמן שזר

התוכן

פתח דבר	311
מנחם בן־ששון: היפוך הדימוי של המשיח ואיביו במסורות אפוקליפטיות: שיח בין־דתי בארבעה חזיונות דניאל	313
איליה לוריא: המצור על העיירה קראסנה ומטה־היסטוריה הגיוגרפית בספר 'שבחי הבעש"ט'	335
דורון אברהם: פטריוטיות, גזענות וביקורת: יהודי גרמניה והאתגר הקולוניאלי	355
נתן כהן: כל הזכויות אינן שמורות: קיפוח זכויות יוצרים של סופרי יידיש	383
חגית כהן: פדרציית מועדוני הנשים היהודיות על שם אממה לזרוס ופעילותה במדינת ישראל במחצית השנייה של המאה העשרים	407
ספרים ודברי ביקורת	
אורה לימור: מסע מצויר לארץ ישראל (רחל צרפתי, מגילת פירנצה: מסע מצויר של עולה רגל יהודי מימי הביניים)	439
עודד כהן: כתיבה רבנית וידע מדעי במאה השמונה עשרה (מעוז כהנא, תרגולת בלי לב: דת ומדע בכתיבה הרבנית במאה השמונה עשרה)	445
שרון גבע: צריכה, טעם ופנאי בעשור הראשון (ענת הלמן, דגניה פינת הוליבוד: תרבות צריכה ופנאי בראשית המדינה)	452
מספרות המחקר	456
תקצירים באנגלית	XX

פדרציית מועדוני הנשים היהודיות על שם אמה לזרוס ופעילותה במדינת ישראל במחצית השנייה של המאה העשרים

מאת חגית כהן

כשאנו חושבים על ארגונים יהודיים אמריקניים שתרמו להתפתחותן של מערכות הרווחה, הבריאות והסיעוד במדינת ישראל הצעירה, עולה לנגד עינינו ארגון הנשים הגדול 'הדסה' על מפעליו הכבירים, שזכו ליוקרה ולהוקרה רבה וגם למחקר רב ועשיר.¹ במאמר זה אתמקד בארגון נשים קטן, שפעל בשולי הקהילה היהודית האמריקנית, ומנה בשיאו 4,000–5,000 חברות, שהיו מאורגנות במאה מועדונים ברחבי ארצות הברית: פדרציית מועדוני הנשים היהודיות על שם אמה לזרוס (Emma Lazarus Federation of Jewish Women's Clubs [ELF]). ארגון זה נוסד בשנת 1944 מטעם מועצת הנשים של מסדר האחוה היהודי העממי (Jewish People Fraternal Order [JPFO]), גוף שהיה מסונף למסדר הפועלים הבין-לאומי (International Workers Order [IWO]) והשתייך למפלגה הקומוניסטית האמריקנית (CPUSA).²

* תודתי נתונה לשמעון ק' כהן ולריקמה רונית המיין על הערותיהם למאמר וכן לפרופ' אביבה חלמיש, לפרופ' גיא מירון ולפרופ' טוני מייקלס; לרשות המחקר של האוניברסיטה הפתוחה על תמיכתה במחקר; למדור ההיסטורי ב'יד יערי' שבגבעת חביבה ובמיוחד לד"ר טל אלמליח; לארכיון האמריקני-יהודי בסינסינטי ולמנהליו ד"ר גרי זולא וד"ר דנה הרמן על מלגת המחקר שהעניקו לי בשנים 2017–2018; The Jacob Rader Marcus Center of the American Jewish Archives, Cincinnati; ולעזרתן האדיבה והמקצועית של ספרניות ספריית האוניברסיטה הפתוחה. לקיצור AJA, הארכיון האמריקני היהודי בסינסינטי, ראו להלן, הערה 6.

1 ראו בביבליוגרפיה העשירה המובאת אצל מירה קצבורג-יונגמן, נשים ציוניות באמריקה: הדסה ותקומת ישראל, שדה בוקר תשס"ח, עמ' 9–20; ולאחרונה: דבורה הכהן, מנהיגה ללא גבולות: הנרייטה סאלד – ביוגרפיה, תל אביב תשע"ט. על פעילות פילנתרופית של ארגונים יהודיים אמריקניים במדינת ישראל בשני העשורים הראשונים לקיומה ראו: מנחם קאופמן, 'תפיסת ישראל בעיני המגבית המאוחדת', ישראל הנכספת: האידיאלים והדימויים של יהודי צפון-אמריקה, בעריכת אלון גל, ירושלים תשנ"ט, עמ' 181–206; Zvi Ganin, *An Uneasy Relationship: American Jewish Leadership and Israel, 1948–1957*, New York 2005.

2 ראשיתו של ה-IWO בקרע שנוצר ב'חוג הפועלים' (ארבעטער רינג, Workmen's Circle), ארגון יהודי סוציאליסטי שנוסד בניו יורק בשנת 1897 כדי לדאוג לחבריו לביטוח בריאות ולפעילות תרבותית וחינוכית. בשנת 1930 התפלג הארגון בשאלת הזיקה לברית המועצות ופרשו ממנו 8,000 חברים, שחשו זיקה רעיונית ופוליטית לברית המועצות. פורשים אלה הקימו את IWO – מסדר הפועלים הבין-לאומי, שאף הוא סיפק ביטוח בריאות לחבריו וניהל פעילות תרבותית וחינוכית בידיש ובאנגלית. בשנת 1933 נוספו עוד קבוצות אתניות למסדר הפועלים הבין-לאומי,

[ציון – רבעון לחקר תולדות ישראל, שנה פז (תשפ"ב)]

בשנת 1951, בעיצומן של רדיפות המקרתים ובעקבות ההליכים המשפטיים שננקטו נגד מסדר הפועלים הבין-לאומי (IWO) כארגון חתרני ואנטי אמריקני, הוחלט כי למען ביטחונה והמשך פעילותה תתנתק הפדרציה על שם אמה לזרוס ממסדר האחווה היהודי העממי (JPFO) ותפעל באופן עצמאי. כך פעלה הפדרציה בזירה הפוליטית החברתית והתרבותית בארצות הברית, הן היהודית הן הכללית, בשלושים ותשע שנות קיומה. חברות הפדרציה לקחו חלק פעיל במאבק נגד הגזענות והאנטישמיות, נגד התחמשות גרעינית ולמען השלום העולמי. הן נאבקו למען מהגרים ומיעוטים ולקחו חלק פעיל במאבקם של האפרו-אמריקנים לשוויון זכויות. בשנות השישים הן היו שותפות במאבק הפמיניסטי לשוויון זכויות לנשים.

במאמר זה אדון בפעילותה של הפדרציה למען מדינת ישראל בתחומי החינוך והבריאות. במשך שנים רבות, בין 1948 ל-1988, תמכה הפדרציה בגן ילדים שפעל בשכונת שפירא ובמרפאה לילדים על שם ראובן בריינין בתל אביב, מוסדות שהיו שייכים למפלגה הקומוניסטית הישראלית (מק"). במסגרת המאמר אבקש לעמוד על היחסים וקשרי הגומלין בין הפדרציה לבין מק"י ולברר את השאלות הבאות: האם תמיכתה של פדרציית אמה לזרוס במפעליה של מק"י מעידה על שותפות רעיונית ופוליטית? מה היה יחסה למדינת ישראל ובאיזו מידה נבע יחס זה מהתפתחויות אידאולוגיות שחלו בפדרציה עצמה?

זאת ועוד, המקרה הפרטי של פדרציית אמה לזרוס שופך אור על סוגיה רחבה יותר: הויקה הדדית בין מדינת ישראל ליהודי ארצות הברית. בהתחשב בכך שהפדרציה לא הגדירה את עצמה כארגון ציוני, מה הייתה מטרת מעורבותה במדינת ישראל? האומנם ניסתה באמצעים המצומצמים שברשותה להשפיע או להיות מעורבת בסדר היום הפוליטי הישראלי?

אף יש לברר אם ניתן לתאר את היחסים בין פדרציית אמה לזרוס למק"י כיחסים טרנס-לאומיים. אכן, האינטרנציונליזם הוא עקרון יסודי בהגות ובפרקסיס הקומוניסטיים.

ובשיאו הוא מנה כ-200,000 חברים. ה-IWO זכה להצלחה בשנות השפל הכלכלי הגדול כשארגן מצעדי רעב ושבתות של מובטלים ומשך קבוצות של מיעוטים, ובהם אפרו-אמריקנים רבים, הודות ליחסו השוויוני כלפיהם. ראו: Jennifer Young, 'The Scorched Melting Pot: The Jewish People's Fraternal Order and the Making of American Jewish Communism, 1930-1950', *A Vanished Ideology: Essays on the Jewish Communist Movement in the English-Speaking World in the Twentieth Century*, eds. Matthew B. Hoffman and Henry F. Srebnik, Albany, NY 2016, pp. 48-75; Tony Michels, 'We Sought a Home for Our Souls', *A Fire in Their Hearts: Yiddish Socialists in New York*, Cambridge, MA 2005, pp. 217-250; idem, 'Socialism with a Jewish Face: The Origins of the Yiddish-Speaking Communist Movement in the United States', *Yiddish and the Left* [papers of the third Mendel Friedman International Conference on Yiddish], Oxford 2001, p. 25. על ההליכים המשפטיים מצד התובע של מדינת ניו יורק נגד מסדר הפועלים הבין-לאומי ראו: Arthur Sabin, *Red Scare in Court: New York Versus the International Workers Order*, Philadelphia 1993.

ואולם, במקרה שלפנינו העדיפו חברות הפדרציה את הרגש היהודי על פני העיקרון האינטרנציונליסטי, והשקיעו את מרצן וכספן בשותפיהן הרעיוניים והפוליטיים שבמדינה היהודית. לכן ניתן לבחון את פרשת היחסים המתוארת במאמר מנקודת המבט הטרנס-לאומית, ולהצביע על קיומה של קהילה וירטואלית החוצה גבולות גאוגרפיים. קהילה זו דגלה באידאולוגיה, בשאיפות ובאתגרים משותפים, למרות ההקשרים הגאוגרפיים השונים בתכלית. חברי הקהילה אכן התמודדו עם הקשיים והלחצים שזימנה להם סביבתם הגאוגרפית הקרובה, אך יחסיהם חוצי הגבולות ובעיותיהם המשותפות היו לא פחות חשובים עבורם מן הקשיים המקומיים. בראש וראשונה חלקו שתי הקבוצות במשותף שוליות חברתית ופוליטית, כפי שיורחב בהמשך.

למאמר זה שישה חלקים. החלק הראשון יעסוק בפדרציית אמה לזרוס ובפעילותה הציבורית והפוליטית בזירה האמריקנית, היהודית והכללית. החלק השני ידון ביחסם של הקומוניסטים היהודים לכינונה של מדינה יהודית. החלקים השלישי והרביעי יעסקו בגופים של מק"י שעזמו עמדה הפדרציה בקשר: אגודת 'תרבות לעם' וארגון נשים דמוקרטיות בישראל (אנד"י). החלק החמישי יסקור את מפעלי הרווחה של מק"י שבהם תמכה פדרציית אמה לזרוס. החלק השישי והאחרון יבחן את הקשרים הרעיוניים והפוליטיים בין פדרציית אמה לזרוס לגופים אלה של מק"י, ואת יחסה של הפדרציה למדינת ישראל לאורך שנות קיומה.³

פדרציית אמה לזרוס נדונה במאמרה הנרחב של ג'ויס אנטלר (Antler). אומנם היא דנה ביחסה של הפדרציה למדינת ישראל, אך פעילותה המעשית בישראל וקשריה עם גופים במפלגה הקומוניסטית הישראלית זכו לאזכור קצר ולא מדויק בחלקו.⁴ גם פעילותה של מק"י בתחום הרווחה והחינוך כמעט שלא זכתה להתייחסות מחקרית, למעט אזכור קצר בספרה של תמר גו'נסקי על המפלגה הקומוניסטית הישראלית והמזרחיים.⁵

3 על המגמה הטרנס-לאומית וההשוואתית בהיסטוריוגרפיה היהודית ראו: משה רוסמן, היסטוריה יהודית? כתיבת היסטוריוגרפיה יהודית בעידן פוסט-מודרני, בני ברק תשע"א, עמ' 99–114; גיא מירון, בסתיו ימי האמנציפציה: זיכרון היסטורי ודימויי עבר תחת איום הפשיזם – גרמניה, צרפת, הונגריה, ירושלים תשע"א, עמ' 30–32.

4 Joyce Antler, 'Between Culture and Politics: The Emma Lazarus Federation of Jewish Women's Clubs and the Promulgation of Women's History, 1944–1989', *U.S. History as Women's History: New Feminist Essays*, eds. Linda K. Kerber, Alice Kessler-Harris and Kathryn Kish Sklar, Chapel Hill–London 1995, pp. 267–293. התייחסות קצרה לפעילותה של חטיבת אמה לזרוס בשנים הראשונות לקיומה נמצא גם במאמרה של יאנג (לעיל, הערה 2), עמ' 48–75.

5 תמר גו'נסקי, קומוניסטים מזרחיים: המערכה נגד אפליה עדתית ולמען הזכות לדיוור, חיפה תשע"ט, עמ' 26–27. למחקרים על התנועה הקומוניסטית בתקופת היישוב ובמדינת ישראל ראו: שמואל דותן, אדומים: המפלגה הקומוניסטית בארץ ישראל, כפר סבא תשנ"א; תמר גו'נסקי ואנג'ליקה טים (עורכות), בעד הנגד: המפלגה הקומוניסטית הישראלית 1919–2009: מאמרים וכתובות, תל אביב 2009; לאה מירון, כוכב אדום בדגל כחול לבן: יחסה של התנועה הקומוניסטית בארץ לציונות ולמפעל הציוני בתקופת היישוב ועם קום המדינה, ירושלים תשע"א; כרמית גיא,

מאמר זה בא להאיר פרשה נשכחת ועלומה בתולדותיו של השמאל הישראלי: כיצד ניסו הקומוניסטים במדינת ישראל לפעול בתחום החינוך והרווחה כדי להרחיב את השפעתם, להגיע אל מעגלים רחבים בציבור הישראלי ולהפיץ ברבים את בשורתם, בתמיכתם של שוחרים ואוהדים מעבר לים.⁶

א. פדרציית מועדוני הנשים היהודיות על שם אמה לזרוס

פדרציית אמה לזרוס נוסדה בשנת 1944 בידי מועצת הנשים של מסדר האחוה העממי היהודי (JPFO). הפדרציה כונתה בשנים הראשונות לקיומה 'חטיבת אמה לזרוס' (Emma Lazarus Division [ELD]). ראשיתה של התארגנות זו בקבוצות של נשים יהודיות שפעלו ברחבי ארצות הברית ליד המפלגה הקומוניסטית האמריקנית, החל בשנת 1923, תחת השם 'המועצה המאוחדת של הנשים ממעמד הפועלים' (United Council of Working Class Women).

פעילות הנשים במועצות אלה שיקפה את המגמות המיליטנטיות של המפלגה הקומוניסטית האמריקנית בשנות העשרים עד אמצע שנות השלושים של המאה העשרים, שמטרתן הייתה לחולל בארצות הברית מלחמת מעמדות ולהשתלט על איגודי עובדים.⁷ בשנות המשבר הכלכלי העולמי לקחו הנשים חלק פעיל במצעדי הרעב ובהפגנות למען רווחה ודמי אבטלה, והיו פעילות מאוד במאבקים להורדת יוקר המזון והדיר.⁸ בשלהי

חלום ושבר: סיפורם של הקומוניסטים העבריים 1943–1949, בן שמן 2019. על פעילותה של אנד"י בחברה הפלסטינית תחת הממשל הצבאי ראו: ת'עיר קעדאן, 'אנד"י': התפתחותו של ארגון נשים טרם הקמת מדינת ישראל, ומה היה הבסיס האידיאולוגי לפעילותו, הסכסוך: היבטים סוציולוגיים, היסטוריים וגיאוגרפיים, בעריכת אמל ג'אמל, תל אביב 2019, עמ' 71–91; Sondra Miller, Rubenstein, *The Communist Movements in Palestine and Israel, 1919–1984*, London 2019²

6 מסמכי של פדרציית מועדוני הנשים היהודיות על שם אמה לזרוס נמצאים בארכיון האמריקני היהודי בסינסינטי: Emma Lazarus Federation of Jewish Women's Clubs Records, Manuscript Collection, No. 583, The Jacob Rader Marcus Center of the American Jewish Archives (=AJA), Cincinnati. תיעוד נוסף נמצא בארכיונים שונים בישראל ובארצות הברית, ביניהם ארכיון מק"י ביד טבנקין שברמת אפעל, ארכיון המפלגה הקומוניסטית הישראלית בספרייה הלאומית שבירושלים, ספריית טמימנט (Tamiment Library and Robert F. Wagner YIVO Archives, YIVO) וארכיון ייווא שבניו יורק (Labor Archives, New York University Institute for Jewish Research, New York).

7 לסקירה כללית על המפלגה הקומוניסטית באמריקה בעשורים אלה ראו: Albert Fried, *Communism in America: A History in Documents*, New York 1997

8 על מחאתן של נשים קומוניסטיות והשתתפותן במאבקים מקצועיים וחברתיים בתקופת השפל הכלכלי ראו: Mary E. Triece, *On the Picket Line: Strategies of Working-Class Women during the Depression*, Urbana–Chicago 2007. ראו גם: Annalise Orleck, *Common Sense and a Little Fire: Women and Working-Class Politics in the United States, 1900–1965*, Chapel Hill 2017, pp. 215–251. על כתיבתן של ספרות יהודיות בעיתון היידיש הקומוניסטי

שנות השלושים הלך וגבר חוסר הנחת של הנשים ממעמדן בסניפי JPFO ועלתה הדרישה לכוון ארגון נשים עצמאי ואוטונומי.⁹ ואולם שאיפתן לעצמאות ארגונית התממשה רק בשנות מלחמת העולם השנייה. ייתכן שימי המלחמה ומספרן ההולך וגדל של נשים בשוק העבודה הכשירו את הקרקע להתארגנות עצמאית של נשים, ואכן בשנת 1944 נוסדה 'חטיבת הנשים היהודיות על שם אמה לזרוס' כארגון עצמאי ואוטונומי. בשנות המלחמה ולאחריה סייעה חטיבת הנשים לפליטים יהודים בפולין ובצרפת. בצרפת מימנה חטיבת הנשים בית ילדים ליתומי מלחמה יהודים וגייסה כספים בארצות הברית באמצעות משפחות מאמצות שתמכו כספית ביתומים. פעילות הנשים נכללה בגיוס כספים נרחב של ה-JPFO, שבמסגרתו גויסו מיליון דולר לפעולות שיקום ורווחה.¹⁰

עד שנת 1951 פעלה חטיבת אמה לזרוס על פי מדיניותו ותכתיביו של ה-JPFO. מנהיגותיה של החטיבה אף היו חברות במפלגה הקומוניסטית האמריקנית, אם כי הקשר עם המפלגה הוסווה. ה-JPFO מנה בשיאו 50,000 חברות וחברים, וסיפק ביטוח בריאות זול ופעילות תרבותית וחברתית בידיש ובאנגלית לחבריו ולחברותיו, שרבים מהם לא היו חברים במפלגה הקומוניסטית האמריקנית. דפוסי פעולה אלה ביטאו את מדיניות 'החזית הפופולרית' שהנהיגה המפלגה הקומוניסטית האמריקנית, על פי תכתיביה של ברית המועצות. על פי מדיניות זו, המפלגה ניסתה, בין השנים 1935–1939 ו-1941–1945, לגייס מגורים רחבים בציבור האמריקני למאבק נגד הפשיזם והנאציזם. בתקופה זו התמתן הלהט האידאולוגי לטובת יצירת ברית רחבה עם כוחות דמוקרטיים וסוציאליסטיים שונים.¹¹ עם היפרדותן מן ה-JPFO גיבשו חברות חטיבת אמה לזרוס מדיניות עצמאית משלהן, והשתלבו בפעילות הציבורית והפוליטית של חוגי השמאל האמריקני היהודי והלא-יהודי שתאמה את השקפת עולמן, כפי שנראה להלן.

⁹ מֶאָרְגָן פֶּרִי־הֵיט' ראו: Norma Fain Pratt, 'Culture and Radical Politics: Yiddish Women Writers, 1890–1940', *American Jewish History*, 70, 1 (1980), pp. 68–90

¹⁰ Jean Santer, 'Women's Clubs of the IWO', *Fraternal Outlook: Official Organ of the International Workers Order* (May 1939), p. 10

¹¹ חטיבת אמה לזרוס תמכה בבית ילדים בצרפת על ידי משלוח בגדים ואיסוף תרומות וקיימה קשרים פעילים עם ועד הילדים המרכזי בפריז (צענטראלע קינדער־קאָמיטע) למן שלהי שנות הארבעים ולאורך כל שנות החמישים של המאה העשרים. כך למשל, רשימה של חמישה ארגוני בגדים ששלחה חטיבת אמה לזרוס לוועד הילדים המרכזי שבפריס: אינהלט פון די 5 קאסטנס קליידער פון דער עמאָ לאַזאַרוס דייוויזיע, אמעריקע, פריס, 7 בנובמבר 1949, Le Manoir de Denouval à Andréy, International Workers Order (IWO) Records #5276, Kheel Center for Labor-Management Documentation and Archives, Cornell University Library, BOX 53, F-5; <https://digital.library.cornell.edu/catalog/ss:19043874>; נדלה: 21 במרס 2021. לחוויות ביקור של מנהיגות הארגון באנדרז' ראו: Leah Nelson, 'I Visited Enchanted Castle', *The Jewish Fraternalist* (August–September 1947), p. 3

¹¹ על התמורות שחלו במדיניות המפלגה הקומוניסטית האמריקנית (CPUSA) בין השנים 1922–1945 ועל היוקה בין המפלגה הקומוניסטית האמריקנית לבין ה-JPFO ראו: Arthur Liebman, *The Jews and the Left*, New York 1979, pp. 501–511. עמ' 51–51.

1. דיוקן החברתי של נשות פדרציית אמה לזרוס

מן המידע הקיים על שלוש המנהיגות הבכירות של הפדרציה ניתן ללמוד במידה רבה גם על כלל ציבור החברות. מנהיגות הארגון היו מהגרות ממזרח אירופה שהגיעו לארצות הברית בראשית המאה העשרים ועבדו למחייתן בבתי החרושת לטקסטיל. קלרה למליך-שבלסון, הוותיקה מבין החברות, נולדה בשנת 1886 בעיר גורודוק שבאוקראינה והיגרה עם משפחתה לניו יורק בשנת 1903; ג'ון קרול גורדון היגרה מאודסה בהיותה בת שלוש; ורוז נלסון-ריינס, שהפכה מנהיגת הארגון לאחר פטירתה של גורדון בשנת 1967, היגרה מרוסיה לארצות הברית בהיותה בת עשר.

נשים אלה התבלטו במרוצת השנים כמנהיגות ומארגנות של מאבקי עובדות ועובדים. הן יצאו ממעגל העבודה במפעלים והשתלבו במנגנונים של האיגודים המקצועיים והמפלגה הקומוניסטית. למליך-שבלסון ארגנה במפעלה תא של איגוד תופרי האפודות שהשתייך לאיגוד הבין-לאומי של תופרי בגדי הנשים (ILGWU). היא לקחה חלק בסדרה של הפגנות קשות ואלימות ובמהלכן גם נפצעה ונחבלה בידי המשטרה. במרוצת השנים הפכה לנציגה ולמנהיגה ידועה באיגודי העובדים. ג'ון קרול גורדון עבדה מגיל שתים עשרה בתעשיית המחט בניו יורק כדי לסייע לאימה האלמנה בפרנסת המשפחה. בגיל עשרים וארבע החלה את פעילותה באיגודי הטקסטיל והכובענות והפכה למארגנת בכירה. בשנת 1935 הפכה למזכירת הארגון למאבק בנאציזם ולחברה בהנהלת ה-JPFO כממונה על פעילות הנשים בארגון.¹² רוז נלסון-ריינס עבדה למחייתה בבתי מלאכה לייצור בגדים וכובעים, הייתה פעילה באיגודים המקצועיים ושימשה חברה בכירה בהנהלת ה-JPFO. שלוש המנהיגות היו נשואות ולשתים מהן (גורדון ולמליך-שבלסון) אף היו ילדים. לא פעם הן התקשו לתמרן בין הפעילות הציבורית והפוליטית לבין מחויבותן למשפחתן.¹³ בריאיון שנערך עימה בשנת 1982 סיכמה רוז נלסון-ריינס את המאפיינים החברתיים

12 Miriam Silver, 'A Dramatic Skit on the Life and Contribution of Our Unforgettable Leader June Gordon (1977)', Emma Lazarus Federation of Jewish Women's Clubs Records, Manuscript Collection, No. 583, Box 1, F-4

13 על ראשית דרכה של למליך-שבלסון הצעירה כמנהיגת התופרות של חולצות הנשים במה שכונה שביתת ה-20,000 בניו יורק בשנת 1909, לשיפור תנאי העסקתן, על המשך דרכה כמנהיגה בארגוני הנשים של המפלגה הקומוניסטית האמריקנית כפעילה חברתית וכסופרג'יסטית, ועל הקושי שלה לתמרן בין המחויבות המשפחתית לפעילותה הפוליטית, ראו: אירווינג האו, עולם אבותינו, תרגם יוסי מילוא, חיפה וקריית שדה בוקר תש"ף, עמ' 315-317; אנטלר (לעיל, הערה 4), עמ' 271-274; אורלק (לעיל, הערה 8), עמ' 251-252. על פעילותה של רוז נלסון-ריינס בארגון המאבקים להורדת יוקר המחיה בשנות העשרים והשלושים של המאה העשרים, ועל פעילותה בפדרציית אמה לזרוס כנשיאת מועדוני הנשים בברוקלין וכיו"ר הנהלת הפדרציה החל בשנת 1967, ראו: אורלק, שם, עמ' 233; Rose Raynes Interviewed by Paul Buhle, March 21 1979, Oral History; Leah Nelson, To All Clubs, January 30 1967, Emma Lazarus Federation of Jewish Women's Clubs Records, AJA, Manuscript Collection, No. 583, Box 1, F-4

של חברות פדרציית אמה לזרוס. לדבריה, רוב החברות בפדרציה היו עקרות בית, אך רבות מהן עבדו בצעירותן בתעשייה והיו פעילות באיגודים המקצועיים. המנהיגות והמארגנות היו בנות זוג של פעילים באיגודים המקצועיים ובמפלגה הקומוניסטית, כמו ג'ון קרול גורדון, שהייתה נשואה ליוג'ין גורדון, חבר בכיר במפלגה הקומוניסטית ממוצא אפרו-אמריקני. רבות מן החברות גויסו בשנות העשרים והשלושים של המאה העשרים בשכונות היהודיות בניו יורק, בשיקגו, בלוס אנג'לס ובערים נוספות, במסגרת מאבקי הנשים להורדת יוקר המחיה ומחיריהם של מוצרי המזון החיוניים כמו הלחם והבשר. התארגנות שכונתית זו מדלת לדלת הפכה לימים להתארגנות כלל עירונית ואף ארצית, וכך נטוו הקשרים והרשתות החברתיות של נשים שנאבקו למען שיפור תנאי החיים והקיום. מקצת עקרות הבית האלה עברו תהליך של פוליטיזציה במאבקים השכונתיים והפכו לפעילות ולמובילות בארגון, כמו מולי גולדשטיין שעמדה בראש מועדוני אמה לזרוס בברונקס, ודורה רייץ שהייתה מופקדת על טיפוח תרבות היידיש בפדרציה.¹⁴

2. זהות יהודית ומורשת אוניברסלית

תוכנית חמש הנקודות שניסח הארגון בשנת 1951 כללה עקרונות ותחומי פעילות שאפיינו את דרכו של הארגון בכל שלוש השנים ותשע שנות קיומו. טיפוח תרבות יהודית היה עיקרון מרכזי במצעו לצד מאבק באנטישמיות ובגזענות, מאבק למען זכויות הנשים, תמיכה בישראל, מאבק למען שלום עולמי ומאבק נגד הנאו-נאציזם בארצות הברית ומחוצה לה. בשנת 1955 השתתפו חברות הארגון בוועידת השלום בפריז, שהתכנסה כדי למחות על חימושו מחדש של צבא מערב גרמניה.¹⁵

למרות היותו ארגון לא ציוני האמינו חברות חטיבת אמה לזרוס כי ליהודים מגיעים חופש ועצמאות מדינית, ובשנת 1948 נרתמו לסייע למדינת ישראל הצעירה. בהצהרת עקרונותיו של הארגון משנת 1947 נכתב כי 'המאבק למען חירותו של העם היהודי והמאבק לחירותו של האדם העובד הם מאבק אחד', ובעקרונותיו של הארגון נמנתה 'ההגנה על חירות העם היהודי בכל ארצות מושבו'.¹⁶ כיצד אפשר להבין את התמסרותן של חברות הפדרציה ללימוד ולהפצה של תרבות

14 Rose Raynes Interviewed by Paul Buhle, *ibid.*; Mollie Goldstein Interviewed by Bea Lemisch, November 17 1981, Oral History of the Left, Tamiment Library & Robert F. Wagner Labor Archives, Box 7

15 *We Were There: A Report on the Jewish Conference against German Rearmament, June 18-19 1955*, published by Emma Lazarus Federation of Jewish Women's Clubs, New York 1955

16 Constitution and By-Laws of the Emma Lazarus Division of the JPFO-IWO, November 1947, pp. 1-4; Constitution and By-Laws of the Emma Lazarus Federation of Jewish Women's Clubs, pp. 1-5; Emma Lazarus Federation of Jewish Women's Clubs Records, AJA, Manuscript Collection, No. 583, Box 1, F-1

יהודית? האומנם היה זה ביטוי נוסף לתהליך התברגנות שאפיין את פעילי השמאל היהודים, שהתרחקו בחלוף השנים מן האינטרנציונליזם הרדיקלי של נעוריהם ואימצו כתחליף זהות אתנית יהודית, כפי שטען ההיסטוריון של השמאל היהודי בארצות הברית ארתור ליבמן? יש לציין כי חברות פדרציית אמה לזרוס לא זנחו את נאמנותן הרדיקלית האינטרנציונליסטית, והוסיפו לקחת חלק במאבקים של השמאל בכל שנות פעילות הארגון, כפי שנראה להלן. וכן, רבות מהן נמנו עם מעמד הפועלים או המעמד הבינוני הנמוך והיו עקרות בית או פועלות בגמלאות, כפי שעלה מדבריה של מנהיגת הארגון רוז נלסון-ריינס.¹⁷

באשר לזהות היהודית האתנית, חברות הפדרציה טיפחו את זהותן היהודית כבר מראשית דרכן בהיותן מסונפות ל-JPFO. היסטוריונים של השמאל היהודי בארצות הברית נחלקו בדעותיהם באשר למאפייניה ולמטרותיה של הזהות היהודית בקרב הקומוניסטים היהודים חברי ה-JPFO. עזרא מנדלסון ופול ביול טענו כי טיפוח התרבות היהודית ביידיש בידו הקומוניסטים היהודים נועד להפיץ את הקומוניזם ברחוב היהודי ונתפס כאמצעי זמני בלבד עד להשגת המטרה המיוחלת.¹⁸ ואולם, כנגדם טענו בת עמי צוקר ומתיו הופמן, כי הקומוניסטים היהודים היו נאמנים לזהותם היהודית, גם בתקופה שבה הפעילה המפלגה הקומוניסטית האמריקנית לחץ על חבריה לזנוח את זהותם האתנית ולעבור תהליך מואץ של אמריקניזציה.¹⁹

ביטויי הזהות היהודית ותחושת שותפות הגורל עם יהודים נרדפים התעצמו בקרב הקומוניסטים היהודים בשלהי שנות השלושים ובשנות הארבעים כחלק מן המאבק נגד הפשיזם והנאציזם במסגרת מדיניות החוץ הפופולרית שהנהיגה ברית המועצות. הקומוניסטים היהודים היו בין המיליטנטים בקהילה היהודית במאבק זה. חברות אמה לזרוס שהיו נאמנות לקו המפלגתי לקחו חלק פעיל בהפגנות הרחוב ובמצעדים שקיים ה-JPFO נגד האנטישמיות והנאציזם, לעומת ארגונים יהודיים אחרים שהסתפקו לרוב בחרם, בפייטציות ובתפילות בבתי הכנסת.²⁰ זאת ועוד, המחויבות לטיפוחה של תרבות יהודית התחזקה בקרב חברות הפדרציה עקב חורבן יהדות אירופה במלחמת העולם השנייה, ומתוך הכרה שנשים יהודיות רבות אינן מכירות את מורשתן, ולמענן יש לטפח ולהפיץ את התרבות היהודית. לדברי מרים סילבר, מנהלת התרבות האחרונה של

17 Rose Raynes Interviewed by Paul Buhle (לעיל, הערה 13).

18 Ezra Mendelsohn, *On Modern Jewish Politics*, New York 1993, pp. 27–28; Paul Buhle, 'Jews and American Communism: The Cultural Questions', *Radical History Review*, 23 (Spring 1980), p. 25

19 בת עמי צוקר, 'קומוניזם יהודי מול זהות יהודית בשנות השלושים בארצות הברית', כיוונים, 16 (תשמ"ב), עמ' 115–107. על הוויכוח המחקרי בסוגיה זו ראו: Matthew Hoffman, "Cost Comrades", Exploring the Jewishness of Yiddish-Speaking Communists in the United States', *A Vanished Ideology* (above, n. 2), pp. 19–33

20 ליבמן (לעיל, הערה 11), עמ' 506–507.

הפדרציה: 'הייתה זו תגובת נגד למזימה הנאצית לחסל את התרבות בכלל ואת זו היהודית בפרט, ומכאן התפתחה פעילות ענפה להפצת התרבות וההיסטוריה היהודית'.²¹ הן טיפחו תרבות יהודית בעלת מאפיינים חילוניים ופרוגרסיביים, והתמקדו במיוחד בקורותיהן ובמורשתן של נשים יהודיות אשר ביטאו בפעילותן ובהגותן את השקפת עולמן של חברות הפדרציה. הנהגת הפדרציה פרסמה חיבורים על תרומתן של נשים אלה לדמוקרטיה האמריקנית, ערכה טקסים ועצרות לזכרן והפיצה מידע על מורשתן. בפעילותן זו היו חברות הפדרציה חלוצות ופורצות דרך, והקדימו את הכתיבה המחקרית והפופולרית על נשים, מגמה שצברה כידוע תאוצה החל בשנות השישים והשבעים של המאה העשרים, עם הופעתו של הגל השני של הפמיניזם.

בראש פנתאון הגיבורות של הפדרציה ניצבה המשוררת והמסאית היהודייה האמריקנית אמה לזרוס (Lazarus, 1849–1887). לזרוס ילידת ניו יורק, בת למשפחה אריסטוקרטית ממוצא ספרדי ואשכנזי, התגלתה כבר בצעירותה כמשוררת מחוננת, אך רק מעט מיצירתה המוקדמת עסק בעניינים יהודיים. האנטישמיות והגל הראשון של מהגרים יהודים ממזרח אירופה זעזעו את לזרוס, והחל בשנת 1882, בפרץ של אנרגיה יצירתית, היא הופיעה כמגינה נאמנה של זכויות היהודים, כמשוררת של ההתעוררות היהודית האתנית בארצות הברית בשלהי המאה התשע עשרה, וכתומכת נלהבת בתנועת התחייה הלאומית היהודית.²² לזרוס שנפטרה בדמי ימיה פרצה לתודעה האמריקנית לאחר ששורות מן הסונטה שחיברה בשנת 1883, 'הקולוסוס החדש' (*The New Colossus*), נחרטו בשנת 1903 על לוח שהוצמד לבסיסו של פסל החירות בנמל ניו יורק. לזרוס חיברה את הסונטה כחלק מפרויקט איסוף תרומות למען בניית הבסיס שעליו ניצב הפסל. המשוררת המשיגה את דמות האישה נושאת הלפיד 'כאם כל הגלויות', הפותחת את שערי אמריקה לפליטים, לנרדפים ולדלים מן העולם הישן 'הכמהים לנשמת החופש'. הפסל והסונטה שעליו זוהו במורשת האמריקנית עם אתוס ההגירה החופשית והפלורליזם האתני, וייצגו גם אמריקה ממוגדרת בדמותה של אישה המסייעת למהגרים ולפליטים.²³

הבחירה בשמה ובמורשתה של אמה לזרוס לא הייתה מובנת מאליה עבור אותן נשים מהגרות בעלות אידיאלים סוציאליסטיים, שהרי אמה לזרוס לא הייתה סוציאליסטית או מעורבת במאבקי עבודה. ייתכן שהיה כאן עניין פוליטי אסטרטגי. מורשתה של לזרוס שילבה בין פטריויזם אמריקני, ערכי היהדות וערכי הדמוקרטיה והייתה נטולת סממנים שמאליים רדיקליים, וניתן היה לגייס בשמה חברות חדשות למועדונים. סייעה לכך במיוחד התחייה של פסל החירות ושל הסונטה, שהפכו סמל לאומי כלל אמריקני החל

21 Miriam Silver, *Our Cultural Work Over the Years*, Original Report Presented at the Conference Held on March 1989, National Cultural Director, Emma Lazarus Federation of Jewish Women's Clubs Records, AJA, Manuscript Collection, No. 583, Box 1, F-1

22 יונתן ד' סרנה, היהדות באמריקה, תרגמה אביבה גורן, ירושלים תשס"ה, עמ' 143. על חייה ומורשתה של אמה לזרוס ראו: Esther Schor, *Emma Lazarus*, New York 2006

23 John Higham, 'The Transformation of the Statue of Liberty', *Send These to Me: Jews and Other Immigrants in Urban America*, New York 1975, pp. 78–87

בשנות הארבעים.²⁴ מעניין לציין, כי עוד לפני הקמתו הרשמית של הארגון, בשנת 1944, פעלה בברונקס קבוצת נשים בהנהגתה של קלרה למליך-שבלסון שנשאה את שמה של לזרוס, אך לא עסקה במורשתה היהודית.

ואולם, במהלך השנים עיצבו חברות הפדרציה את המשוררת בדמותן. בשמה של לזרוס הן יצאו למאבקים חברתיים ופוליטיים, והיא הייתה עבורן נייר לקמוס לבחון עד כמה סתתה ארצות הברית מערכיה הדמוקרטיות כפי שחזתה אותם לזרוס. מורשתה של לזרוס נטענה במשמעויות פוליטיות חדשות לנוכח הגידול בגירוש אורחים ממוצא זר בשנות החמישים והשישים, קצתם בגלל פעילותם בחוגי השמאל. לדידן של חברות הפדרציה, לזרוס ביטאה מגמות פלורליסטיות, אוניברסליות והומניסטיות שיש לטפח ולהפיץ, לצד הגותה ויצירתה היהודית. הודהותה האתנית הלא דתית של לזרוס עם המורשת היהודית עלתה בקנה אחד עם השקפת עולמן.²⁵

חברות הארגון הקדישו משאבים רבים להוצאה מחודשת של מכתביה, ופרסמו ביוגרפיה ספרותית על חייה מאת המשוררת והסופרת אווה מרים.²⁶ בשנים מאוחרות יותר הן תרמו כספים למוזאון המהגרים באליס איילנד והפיצו את כתביה בספריות הציבוריות. חברות הארגון לקחו על עצמן להחזיר את לזרוס אל דפי ההיסטוריה ולהעלות את דמותה מן השכחה.²⁷ מדי שנה בשנה קיים הארגון עצרת למרגלות פסל החירות לציון הולדתה של אמה לזרוס. לעצרת הוזמנו דוברות ודוברים שחלקו עם הארגון סדר יום חברתי ופוליטי משותף: מנהיגות ומנהיגים מן הקהילה האפרו-אמריקנית, דוברים מטעמים של איגודים מקצועיים, פעילים חברתיים נגד אפליה וגזענות במערכת החינוך ועוד. אמה לזרוס הוצגה בעצרות אלה כלוחמת הגדולה למען זכויות האדם וכמייצגת של הדמוקרטיה האמריקנית במיטבה.²⁸ ביטאון הפדרציה אף נשא את השם *The Lamp*, בעקבות הסוגה המפורסמת.²⁹

24 שם, עמ' 83.

25 הודהותן של חברות הפדרציה עם המורשת היהודית האתנית של אמה לזרוס מתוארת בהרחבה בדברים שכתבה ראשת הפדרציה ג'ון גורדון בשנת 1962. גורדון הדגישה את חילוניותה של לזרוס כמקור השראה עבור החברות, ועמדה על פעולות הפדרציה להנצחת המשוררת ולהפצת כתביה. ראו: June Gordon, To the Editors [1962?], Emma Lazarus Federation of Jewish Women's Clubs Records, AJA, Manuscript Collection, No. 583, Box 1, F-4

26 Eve Merriam, *Emma Lazarus: Woman with a Torch*, New York 1956

27 פדרציית אמה לזרוס הוציאה לאור מכתביה של אמה לזרוס בשתי מהדורות (1967, 1982), בעריכתו של ההיסטוריון מוריס שפס, שחיבר גם את המבוא למבחר הכתבים. ראו: *Emma Lazarus: Selections From Her Poetry and Prose*, ed. Morris U. Schappes, New York [1982] 1967; סילבר (לעיל, הערה 21), עמ' 1-6.

28 בשנת 1950 הוקדשה העצרת לכבוד של אמה לזרוס למאבק בהתחמשות הגרעינית ולהפצת אמנת שטוקהולם לאיסור השימוש בנשק גרעיני. ראו: All Day Outing – At the Statue of Liberty. 'Enjoy a special program for children in the morning and a colorful ceremony in the afternoon in honor of Emma Lazarus... for the sake of your children and for the good

דמות נוספת בפנתאון הגיבורות של הארגון הייתה ארנסטין רוז, היהודייה הפולנייה שלחמה בעבדות ולקחה חלק פעיל במאבק הסופרג'יסטי. בשנת 1959 מימנו חברות הארגון הוצאה לאור של ביוגרפיה על חייה ומורשתה פרי עטו של הסופר והעיתונאי יורי שול. רוז נודעה בכינוי 'מלכת הפלטפורמה' הודות לנאומיה חוצבי הלהבות נגד העבדות. כסופרג'יסטיות נוספות נאבקה רוז למען מערכת חינוך ציבורית חינוך כצורך דוחק של הדמוקרטיה האמריקנית.³⁰

לצד לזרוס ורוז העלו חברות הארגון על נס גם את דמותן ופועלן של מנהיגות מתנועת העבודה האמריקנית שלקחו חלק בשביתות הגדולות ובמאבקי העבודה. עולה אפוא כי בפנתאון הגיבורות של הפדרציה נכללו נשים שמאבקייהן בעבר שיקפו את ערכיהן ומאבקייהן של חברות הפדרציה בהווה, והן שימשו עבורן מודל להשראה במאבקים הפוליטיים והחברתיים הרבים שבהם לקחו חלק.

הפדרציה ניהלה פעילות תרבותית עשירה גם בתחומי עניין נוספים. מחלקת התרבות של הפדרציה הפיקה והפיצה בין המועדונים תקצירים ודפי מידע בנושאים שונים, כגון: תרומת היהודים לארצות הברית, גזענות בספרי לימוד לבתי ספר יסודיים,³¹ אנטישמיות וגזענות מעל גלי האתר, השואה וגטו ורשה, דפי מידע על גדולי סופרי היידיש כמו י"ל פרץ, מרדכי גבריטיג ודוד אדלשטט ודפי מידע על החגים היהודיים. לא נפקד גם מקומם של מנהיגים ומנהיגות אפרו-אמריקנים: רוזה פרקס, אידה וולס ומרתין לותר קינג.

הפדרציה טיפחה כאמור את תרבות היידיש והוציאה לאור תרגום לאנגלית משיריו של המשורר הנודע בלשון היידיש מוריס רוזנפלד. כמה מן המועדונים ניהלו את פעילותם ביידיש, ביטאונה של הפדרציה *The Lamp* הופיע במהדורה דו-לשונית באנגלית וביידיש, והפרוטוקולים של ועידות הארגון נרשמו ביידיש ובאנגלית לטובת החברות שלא שלטו היטב באנגלית. בריאיונות בעל פה שנערכו עם מנהיגות ופעילות הפדרציה ניכר היטב המבטא הכבד ביידיש שאפיין את החברות שהגיעו לארצות הברית בגיל מבוגר, לעומת החברות שהגיעו למולדת החדשה בגיל צעיר או בינקותן. על פי עדותה של רוז נלסון-ריינס, כל החברות הבינו יידיש אך כל מועדון ניהל את מפגשיו בלשון שהתאימה לחברותיו.³²

of your family endorse the Stockholm Peace Pledge', July 1950, AJA, Manuscript Collection, No. 583, BOX 13, F-7

'Send these, the homeless, tempest-tost to me. I lift my lamp beside the golden door', 29
'New Colossus', Emma Lazarus (above, n. 26), p. 48

Yuri Suhl, *Ernestine Rose and the Battle for Human Rights*, published under the 30
sponsorship of Emma Lazarus Federation of Jewish Clubs, New York 1959

*A Report on the Treatment of the Minorities in the Elementary School Text Books, 31
Prepared for a Conference Jointly Sponsored by the Brower Park Club of the
Emma Lazarus Federation of Jewish Women Clubs and the Brooklyn Branch of the
Association Study of Negro Life and History*, Brooklyn, NY 1961

הפדרציה הציגה עצמה כדו-לשונית ונתנה חירות גמורה לכל מועדון לבחור בשפה המתאימה 32
לחברותיו. על השימוש בלשון היידיש במועדוני הפדרציה, על טיפוח תרבותה ועל תמיכת הפדרציה

3. פעילות בנושאים פנים אמריקניים ובנושאי חוץ

שנת 1951 הייתה שנה הרת גורל בתולדותיו של השמאל האמריקני. רדיפות המקרתיות התעצמו והגיעו לשיאם במשפטם של אתל ויוליוס רוזנברג. למן שלהי שנות הארבעים ובמהלך שנות החמישים הפכה המפלגה הקומוניסטית האמריקנית, והגופים המקושרים אליה, מושא לרדיפות ציבוריות ומשפטיות. אלפים מצאו את עצמם בכלא ואלה שזוהו כאוהדים הסתכנו באובדן פרנסתם ומעמדם. בשנת 1954 הוצאה המפלגה הקומוניסטית אל מחוץ לחוק ומספר חבריה וחברותיה ירד פלאים (מ־55,000 בשנת 1950 ל־3,000 בשנת 1957). בשנת 1954 הכריז התובע של עיריית ניו יורק על ה־IWO כארגון חתרני אנטי אמריקני והוא נאלץ להתפרק. כדי להציל את בתי הספר ואת אגודות התרבות של ה־JPFO (ביניהם חטיבת הנשים על שם אמה לזרוס), התנתקו גופים אלה משייכותם אליו והכריזו על עצמאותם.³³

פדרציית אמה לזרוס לקחה חלק פעיל במאבק להגנתם של בני הזוג רוזנברג והאמינה בחפותם. קלרה למליך־שבלסון אף הייתה חברה בוועד להגנת אתל רוזנברג, ואימם המאמצת של ילדי רוזנברג אן מירופול (Meeropol) הייתה חברה בארגון. חברות הפדרציה השתתפו בפעולות מחאה נגד המקרתיות והיו בעצמן בין קורבנותיו. שלוש המנהיגות נקראו להעיד בפני הוועדה לחקר פעילות אנטי אמריקנית והוטרדו על ידי ה־FBI. דרכונה של למליך־שבלסון הוחרם ואילו ג'ון גורדון ורוז נלסון היו בסכנת גירוש מארצות הברית.³⁴

בשנות החמישים קראו חברות הפדרציה לדו קיום עם ברית המועצות. ואולם, גילויי של חרושצ'וב בוועידה העשרים על פשעי הסטליניזם בשנת 1956, הידיעות על הרס התרבות היהודית, רצח הסופרים והאינטלקטואלים היהודים וגילויי האנטישמיות של הממסד השלטוני ועזעו את חברות הפדרציה, וכך גם הפלישה הסובייטית האלימה להונגריה בשנת 1956.³⁵ עם זאת, באופן רשמי המשיכה הנהגת הפדרציה להכריז על תקוותה כי ברית המועצות תחזור למדיניותה הקודמת בשאלת המיעוטים האתניים שבתחומה. ואולם היו חברות שמתחו ביקורת על הנהגת הפדרציה משום שאינה מגנה בתוקף את האנטישמיות הסובייטית, כפי שגינתה ביטויים של אנטישמיות וגזענות בארצות הברית.

במערכת החינוך היידישסטית ראו: Leah Nelson, President's Report – Proceedings of the Third Convention, February 6–8 1959, Emma Lazarus Federation of Jewish Women's Clubs Records, AJA, Manuscript Collection, No. 583, Box 5, F-6, pp. 1–5

33 יאנג (לעיל, הערה 2), עמ' 75–48.

34 אנטלר (לעיל, הערה 4), עמ' 274.

35 על ההתפכחות הקשה של אנשי השמאל היהודים דוברי היידיש בארצות הברית לנוכח הידיעות על פשעי הסטליניזם ורצח סופרי היידיש והאינטלקטואלים היהודים ראו: גנדי אסטרייך, 'ההתפכחות הגדולה: הדה סטליניזציה של עתון היידיש הקומוניסטי הניו יורקי "מאָרגן פרייהייט"', קשר, 24 (נובמבר 1998), עמ' 92–102.

ואכן, על פני שנים נחלקו חברות הפדרציה בין אלה שניתקו כל קשר עם ברית המועצות לאלה שהמשיכו לתמוך בקומוניזם.³⁶

בכל שנות קיומה שילבה הפדרציה זהויות שונות שבאו לידי ביטוי בפעילותה – הזהות האתנית, הזהות המגדרית והזהות המעמדית. חברות הפדרציה לא מצאו סתירה בין זהויות אלה והן השתלבו בזיקה הדדית במכלול פעילותן. הפדרציה שיתפה פעולה עם מגוון שלם של ארגונים למען זכויות האזרח ולמען השלום. בשנות החמישים והשישים של המאה העשרים היו חברות הפדרציה מעורבות מאוד במאבק לשוויון זכויות אזרחי של הציבור האפרו-אמריקני. הן תמכו כספית באגודות של נשים אפרו-אמריקניות בלוס אנג'לס, במיאמי ובערים נוספות. הן שלחו מזון וביגוד לדרום ארצות הברית, לקחו חלק במצעדים למען זכויות האזרח בושינגטון ויזמו הפגנות ופעולות מחאה מקומיות. בשנת 1953 נסעה משלחת של חברות הפדרציה לג'ורג'יה כדי לקחת חלק במאבק הציבורי לזיכוייה של רוזה לי אינגרם (Ingram), אישה אפרו-אמריקנית ושניים מבניה, שנידונו למוות לאחר שבניה הרגו גבר לבן שתקף אותה.³⁷ עשרים שנה לאחר מכן הן לקחו חלק במאבק הציבורי לשחרור אנג'לה דייוויס, המנהיגה הקומוניסטית האפרו-אמריקנית, שנאסרה לדעתן על לא עוול בכפה.³⁸ מאבק מרכזי נוסף שבו התמידו במשך שנים רבות היה לשכנע את הממשל האמריקני לחתום על האמנה נגד הג'נוסייד שהתקבלה באו"ם בשנת 1948; המאבק הסתיים בהצלחה רק בשנת 1986. בשנות החמישים והשישים נאבקה הפדרציה בגירוש אמריקנים ממוצא זר ובהגבלות על ההגירה.³⁹

המאבק לשוויון זכויות לנשים היה מרכיב מרכזי בפעילותן. על פי עדותה של רוז נלטון-ריינס, התודעה הפמיניסטית התפתחה בקרב חברות הפדרציה בשלב מאוחר בפעילותן, כנראה בעקבות התעוררות הגל השני של הפמיניזם בשנות השישים. בתחילת דרכן, בשנות השלושים והארבעים של המאה העשרים, הן התייחסו לפמיניסטיות כבורגניות שמאבקן זר לצרכים ולאינטרסים של נשים פועלות. משנות השישים והלאה הצטרפו חברות הפדרציה לארגונים לזכויות נשים במאבק להשגת התיקון לשוויון מגדרי (Equal Right Amendment) לצד הגנה על זכויות נשים עובדות ובנות מיעוטים. הן לקחו חלק פעיל בהפגנות, במצעדים ובעצומות נגד קיפוח נשים בשוק העבודה, נגד

36 Resumé of a Discussion by the Executive Committee of the Emma Lazarus Federation on the Destruction of Jewish Culture and Civic Leadership, July 10 1956, Emma Lazarus Federation of Jewish Women's Clubs Records, AJA, Manuscript Collection, No. 583, BOX 15, F-5

37 Charles H. Martin, 'Race, לאינגרם ראו: לשחרור רוז לי אינגרם', *The American Journal of Gender and Southern Justice: The Rosa Lee Ingram Case*, *The American Journal of Legal History*, 29 (July 1985), pp. 251–268

38 Mollie Goldstein, 'To Free Angela Davis', Emma Lazarus Federation of Jewish Women's Clubs Records, AJA, Manuscript Collection, No. 583, Box 1, F-12 [n.d.]

39 מבט רטרופספקטיבי על הפעילות הפוליטית של פדרציית אמה לזרוס נמצא בהרצאה שנשאה מנהלת התרבות של הפדרציה בכנס הפירוק של הארגון בשנת 1989: סילבר (לעיל, הערה 21), עמ' 1–6.

הדרת נשים באיגודים המקצועיים ונגד הקיפוח הכפול של עובדות אפרו-אמריקניות.⁴⁰ עולה אפוא כי הפדרציה הייתה בעלת השקפת עולם דינמית ומתפתחת, ששילבה בין ערכים אוניברסליים ופרטיקולריסטיים. השקפה זו לא התפתחה כתוצאה מסימון גבולות אלא מפתיחתם דווקא.⁴¹

מועדוני הארגון פעלו במשך שלושים ותשע שנים בערים רבות ברחבי ארצות הברית, בברוקלין, בברונקס, בבוסטון, בלוס אנג'לס, בסן פרנסיסקו, בניו יורק, בניו ג'רזי ובמקומות נוספים. בשיאו מנה הארגון בין 4,000 ל-5,000 חברות. לקראת סוף שנות השמונים התמעט מספר החברות בארגון, כתוצאה מהודקנות החברות ואי הצטרפותן של חברות צעירות יותר. גם המעבר לפרברים הביא לירידה במספר החברות, ורק בלוס אנג'לס הצליחה הפדרציה לפתוח סניפים חדשים בפרברים. בשנת 1989 הוחלט לפרק את הארגון אם כי מספר מועדונים בניו יורק ובלוס אנג'לס המשיכו לפעול באופן עצמאי. בהמשך המאמר אעמוד על יחסה העקרוני והמעשי של פדרציית אמה לזרוס למדינת ישראל.

ב. הקומוניסטים היהודים וכינון מדינה יהודית

המפלגה הקומוניסטית האמריקנית, בדומה למפלגות קומוניסטיות אחרות, ראתה בציונות שלילה מוחלטת של עיקרי הקומוניזם ודחתה את הפתרון הציוני על שני מרכיביו, זהות לאומית ובית לאומי בארץ ישראל. הקומוניסטים היהודים דוברי היידיש אימצו בשנות העשרים והשלושים את השקפותיה האנטי ציוניות של המפלגה, וטענו כי פלסטינה צריכה להיות בשליטת הרוב הערבי והיהודים יחיו בה כמיעוט בעל זכויות. הם זיהו את הציונות עם הבורגנות ועם האימפריאליזם הבריטי, והציגו את הציונות כמנוף קפיטליסטי שבא לנצל את הפלחים הערבים המקומיים.

טענתם של הקומוניסטים היהודים שמאורעות תרפ"ט הם תגובה לגיטימית של הציבור הערבי נגד האימפריאליזם הבריטי ושותפיו הציונים יצרה קרע בקרב סופרים ואנשי רוח שפעלו סביב היומון הקומוניסטי היידי 'מאָרגן פרייהייט' והביאה לפרישתם ממנו. עמדתם

40 אנטלר (לעיל, הערה 4), עמ' 283-287.

41 לצד המאבק לשוויון זכויות לנשים תמכו חברות הפדרציה במאבקים של איגודי עובדים, לדוגמה במאבק של איגוד פועלי החוות החקלאיות ברחבי ארצות הברית נגד תנאי העסקתם הנצלניים. חברות הפדרציה תמכו בשובתים בתרומות כספיות והשתתפו באופן פעיל בהפגנות ובעצרות ההמוניות. ראו: Ann Walker, 'Emma Lazarus', *United Farm Workers* (August 21 1982), Emma Lazarus Federation of Jewish Women's Clubs Records, AJA, Manuscript Collection, No. 583, BOX 1, F-16. חברות הפדרציה חשו מחויבות עמוקה לקידום השלום העולמי. הן לקחו חלק במאבק נגד מלחמת קוריאה והשתתפו במאבקים נגד הנשק הגרעיני. לימים היו מעורבות בהפגנות נגד מלחמת וייטנאם, ותרמו כספים לפעולות השיקום של וייטנאם לאחר סיומה של המלחמה. ראו: Dan Kepe to Rose Raynes, 31 December 1976, Friendship, People-to-People, Aid to Vietnam, Emma Lazarus Federation of Jewish Women's Clubs Records, AJA, Manuscript Collection, No. 583, BOX 20, F-9.

הפרו ערבית של הקומוניסטים היהודים באירועי תרפ"ט נתפסה כבגידה בצד היהודי, וקבעה לימים את מערכת היחסים המנוכרת בינם ובין הציבור היהודי האמריקני.⁴² ואולם, עמדות אנטי ציוניות אלה החלו להתמתן למן שנת 1936, אם כי לא נעלמו כליל. בשאיפתם לגייס את הקהילה היהודית האמריקנית למאבק בפשיזם ובנאציזם במסגרת החזית הפופולרית, הצהירו הקומוניסטים היהודים על דאגתם להמוני היהודים בפלסטינה כביטוי לדאגתם לכלל הקהילות היהודיות הנרדפות ברחבי העולם. בשנת 1945 הודיעה המפלגה הקומוניסטית רשמית על תמיכתה במדינה יהודית. תפנית דרמטית זו נבעה מן השינויים שחלו במדיניות הסובייטית במזרח התיכון, שכן בין השנים 1941–1945 התבטאו נציגים סובייטים שונים באופן אוהד לגבי עתידו של היישוב היהודי בארץ ישראל, למשל בוועידה הבין-לאומית של האיגודים המקצועיים שהתקיימה בלונדון בפברואר 1945. מכאן והלאה הביעו הקומוניסטים היהודים בארצות הברית תמיכה מלאה בהתיישבות היהודית בארץ ישראל, וקראו להקמתה של מדינה דו-לאומית ערבית ויהודית. הם דחו את רעיון חלוקת הארץ בטענה שזו תגביר את האנטגוניזם ואת האיבה בין שני העמים במקום לקרב ביניהם.⁴³ ואולם, לאחר תמיכתה של ברית המועצות בחלוקת הארץ לשתי מדינות עצמאיות, ערבית ויהודית, כפי שזו באה לביטוי בנאומו הידוע של סגן שר החוץ והשגריר הסובייטי אנדרי גרומיקו בעצרת הכללית של האו"ם ב-14 במאי 1947, אימצו הקומוניסטים היהודים ללא עוררין את תוכנית החלוקה.⁴⁴

הקומוניסטים היהודים בארצות הברית ראו את מלחמת העצמאות כמלחמה נגד האימפריאליזם האנגלו-אמריקני ונגד 'השליטים הפאודליים' במדינות ערב המשתפים עימו פעולה.⁴⁵ אומנם הועלתה הטענה שעתידיה של ישראל במזרח התיכון תלוי במידת השפעתם והנהגתם של הכוחות הפרוגרסיביים הפועלים בה ובשיתוף פעולה של הישראלים עם המאבק האנטי אימפריאליסטי בהנהגתה של ברית המועצות.⁴⁶ ואולם, כדי להשיג מטרה זו בשלמותה נאותו הקומוניסטים על פי גרסתם לשתף פעולה עם 'הציונות הבורגנית', כדי להגן על עצמאותה ומשטרה הדמוקרטית של ישראל.⁴⁷ ואכן, ה-JPFO גייס

42 בת עמי צוקר, "'הקומוניסטים היהודים' בארצות הברית והלאומיות היהודית, 1929–1939", גשר, 122 (תשנ"א), עמ' 90–101.

43 Moses Miller, 'Palestine-Illusion and Reality', *The Jewish Fraternalist* (August–September 1947), pp. 3, 7

44 Sam Pavezner, 'The Historic Decision on Palestine', *The Jewish Fraternalist* (December 1947), pp. 2, 4. לנאום גרומיקו ולהשלכותיו ראו גם: בנימין פינקוס, יחסים מיוחדים: ברית המועצות ובעלות בריתה ויחסיהן עם העם היהודי, הציונות ומדינת ישראל 1939–1959, קרית שדה בוקר 2007, עמ' 160–166.

45 'The Arab Liberation Movement', *Jewish Life* (November 1948), pp. 5–6

46 Alexander Bittelman, 'The New State of Israel', *Political Affairs*, 17, 8 (August 1948), *Jewish Radicals: A Documentary History*, ed. Tony Michels, New York 2012, pp. 327–331

47 שם, עמ' 329.

תרומות ומשאבים שונים למען המדינה היהודית הצעירה, וחטיבת אמה לזרוע, שהייתה נאמנה לדרכו של ה-JPFO, לקחה חלק פעיל במאמצים אלה.

ג. סיוע למוסדות חינוך, תרבות ובריאות של מק"י

פדרציית אמה לזרוע החלה לפעול למען תושבי ישראל בשנת 1948. פעילותה הראשונה הייתה איסוף שמונה עשר טון של מזון ושליחתו לישראל. המזון נאסף בסניפי הארגון בניו יורק ובערים נוספות ונשלח לשני גופים בישראל שהיו קשורים במק"י: 'תרבות לעם' ו'ארגון נשים פרוגרסיביות'. תרומת המזון הנכבדה חולקה בגני הילדים שפעלו ליד מק"י ובקרב עולים חדשים.⁴⁸

בשנת 1948 נוסדה מק"י כאיחוד של שלוש סיעות: קבוצתו של שמואל מיקוניס ששימש המזכיר הכללי של המפלגה למן שנת 1947, קבוצת קומוניסטים ערבים מנהיגיה של הליגה לשחרור לאומי לשעבר שנותרו במדינת ישראל לאחר סיומה של מלחמת העצמאות, וקבוצת הקומוניסטים העבריים, שנחשבו לסמן הימני בתנועה הקומוניסטית והיו קרובים לקונצנזוס הציוני.

בעקבות תמיכתה של ברית המועצות בהקמתה של מדינה יהודית, ולאור השינויים ההיסטוריים שחלו בעולם היהודי לאחר מלחמת העולם השנייה, המירה מק"י את היחס האנטי ציוני המסורתי, שאפיין את המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית (פק"פ) מראשית ייסודה בשנת 1919, בעמדה לא ציונית. חברי מק"י הגדירו את עצמם כפטריוטים וכנאמניה של המדינה, ונאמנותם באה לידי ביטוי בתמיכה במפעלי ההתיישבות והעלייה, מפעלים חשובים והכרחיים מטעמים הומניטריים ולא מטעמים ציוניים. חברי מק"י אף נלחמו במלחמת העצמאות והעלו על נס את גבורתם והקרבתם של חבריה. ניתן אפוא להצביע על התקרבות קצרת ימים למפעל הציוני, שהחלה מסיומה של מלחמת העולם השנייה ועד לכינונה של הכנסת השנייה בשנת 1951.⁴⁹

נאמנות יחסית זו של חברי המפלגה במהלך מלחמת העצמאות הביאה תחילה ליחס חיובי כלפיהם. החל בשנות החמישים ניהלה מק"י מאבק נחוש נגד הממשל הצבאי

⁴⁸ 'Tons of Food for Israel: Women Today with the Emma Lazarus Division', *Jewish Fraternalist* (December 1948), p. 14

⁴⁹ לתמורות שחלו בעמדותיה של התנועה הקומוניסטית בארץ ישראל בשלהי שנות הארבעים של המאה העשרים ולהתקרבותה ליישוב היהודי ראו: מירון (לעיל, הערה 5), עמ' 161–173. על הקמתה של מפלגת הקומוניסטים העבריים באוקטובר 1947 ועל מצעה האידאולוגי והפוליטי שבמרכזו 'זכות ההגדרה העצמית לשני העמים היהודי והערבי עד הפרדות', ראו: גיא (לעיל, הערה 5), עמ' 165–167. על האיחוד עם המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית (פק"פ) בהנהגתם של שמואל מיקוניס, אסתר וילנסקה ומאיר וילנר, ועל הקרע בין הסיעות והוצאתם של הקומוניסטים העבריים ממק"י, ראו שם, עמ' 226–266; דותן (לעיל, הערה 5), עמ' 506–515. על הקמתה של הליגה לשחרור לאומי והסכמתה לתוכנית החלוקה של 1947 ראו: אלי רכס, המיעוט הערבי בישראל בין קומוניזם ללאומיות ערבית, תל אביב תשנ"ג, עמ' 27.

ונגד מדיניות הפקעת האדמות של הממשלה, דגלה בשוויון מלא לערביי ישראל ודרשה שהערבים שנטשו את כפריהם ומתגוררים בישראל יורשו לחזור אליהם. הביקורת הבלתי מתפשרת של מק"י על הנהגת מפא"י, נאמנותה לברית המועצות ועמדותיה האנטי ציוניות הביאו לבידודה בזירה הפוליטית.

לשיא כוחה האלקטורלי הגיעה מק"י בבחירות לכנסת השלישית בשנת 1955, כשזכתה בשישה מנדטים, בהתבססה על קולות הערבים ועל קולות העולים החדשים תושבי המעברות וערי הפיתוח. בשנת 1956 מנתה מק"י 3,500 חברים, רבע מהם ערבים מנצרת, מיישובי המשולש, מחיפה, מרמלה ומלוד. שמונים אחוזים מבחוריה היהודים היו עולים חדשים מבולגריה, מפולין, מרומניה ומעיראק, קצתם בעלי תודעה קומוניסטית עוד בארצות מוצאם.⁵⁰ רוב נאמניה של המפלגה היו שכירים קשיי יום, והמזון שתרמה פדרציית אמה לזרוס אכן היה חיוני עבורם.

פדרציית אמה לזרוס הייתה רק גוף אחד מני רבים שתמכו במפעלים שונים של מק"י. גם ארגונים נוספים ביבשת אמריקה עזרו וסייעו לה, ובראשם ה-JPFO עד לפירוקו בשנת 1953;⁵¹ מנהיגיו אף ביקרו בישראל וזכו לאירוח חם של אנשי המפלגה. תרומות וסיוע נשלחו גם מאיגודים מקצועיים יהודיים ומארגונים של יהודים יוצאי פולין ובלארוס בארצות הברית ובקנדה. ארגוני נשים יהודיות בארגנטינה, במקסיקו ובברזיל נחלצו לסייע ושלחו כספים, מזון, ביגוד ותרופות. לדוגמה, ארגון הנשים היהודיות בברזיל על שם הפרטיזנית ויטה קעמפנר שלח תרומה כספית וכן ציוד למרפאת שיניים לילדים. ארגוני שמאל יהודיים בארגנטינה סייעו לבנייתו של שיכון מק"י ברמת השרון.⁵² תיאור ממצה וקולע של הנסיבות שהביאו את ארגוני השמאל היהודיים ביבשת אמריקה לתמוך במפעלי הרווחה והתרבות של המפלגה הקומוניסטית הישראלית נמצא ב'קול קורא' שפרסם ה-JPFO בשנת 1949:

בישראל החוגים הפרוגרסיביים מנהלים מאבק נחוש לכונן את המדינה הצעירה לדרכים של קידמה ודמוקרטיה. חוגים פרוגרסיביים אלה אינם מקבלים עזרה מהסוכנויות היהודיות השונות. הם אינם מקבלים דבר ממיליוני הדולרים שנאספים מדי שנה בארצות הברית. על כן העזרה שלנו חשובה ביותר עבורם. לעזור להם פירושו לעזור לחזק את הכוחות הנאבקים באמת ובתמים עבור ישראל עצמאית וחופשייה.⁵³

50 מילר רובנשטיין (לעיל, הערה 5), עמ' 340.

51 יאנג (לעיל, הערה 2), עמ' 48–75.

52 'אונזערע פריינט', ביולעטין פון דער אגודה תרבות לעם, פאראיין קולטור פארן פאָלק (דצמבר 1949), עמ' 25–35; 'יידישע אָרגאניזאציעס אין אמעריקע וועלעכע העלפן "תרבות לעם" אין זיין אַקטיוויטעט' (=ארגונים יהודיים באמריקה שעוזרים ל'תרבות לעם בפעילות'), שם (מרס 1951), עמ' 23–25; 'י' אברהמי, 'דער אָרגענטינער פאָלקס קאמפיין און די שיכון בויאונג אין רמת השרון' (=הקמפיין העממי הארגנטיני ובניית השיכון ברמת השרון), שם (אפריל 1952), עמ' 17–33.

53 נאַציאָנאַלע רעזידענט באַרד־אידישער פּראָטערנאַלער פאָלקס אָרדן, 'אַ פערטעל מיליאָן דאָלאַר פאר לעבן, פאר פרייהייט פאר דעמאקראטיע... שטאַרקן די פּראָגרעסיווע קרעפטן אין ישראל' (=הנהגה הארצית של מסדר האחווה העממי היהודי, 'רבע מיליון דולר למען החיים, החופש

מדברים אלה משתמע כי התגייסותם של ארגוני השמאל היהודיים נועדה לסייע למק"י לקדם את סדר היום הפוליטי והחברתי שלה בישראל. אכן, כגורם אפוזיציוני הנמצא מחוץ למחנה הציוני היא לא זכתה ליהנות מן התרומות הנדיבות שהגיעו לישראל, בניגוד למפלגות ישראליות אחרות שנהנו מכספי הסיוע היהודי-האמריקני.

יש לציין כי פדרציית אמה לזרוס תרמה גם למוסדות נוספים במדינת ישראל כגון מגן דוד אדום, אבל רוב משאביה ותרומותיה הופנו לגופים שפעלו ליד מק"י. זו הייתה תחילתה של מסכת קשרים ארוכה, שהחלה עוד בהיות פדרציית הנשים מסונפת ל-JPFO ונמשכה עד לשנת 1988, כשנה לפני התפרקותה.

רוב קשריה של פדרציית אמה לזרוס התנהלו עם שמעון כהן, מנהלה של אגודת 'תרבות לעם' ואיש הכספים של המפלגה. כהן התבלט בכישרונו הפיננסי ובניסיונו בגיוס כספים מתורמים שונים ברחבי העולם היהודי. לצד פעילותו ב'תרבות לעם' ניהל כהן את חברת ארינה, חברה לבניין שבנתה שכונת מגורים לחברי המפלגה ברמת השרון. כהן לקח חלק פעיל במשא ומתן על עסקת הנשק הצ'כוסלובקית-הישראלית כנציגה של מק"י והיה הרוח החיה ביצירת קשרים כלכליים עם מדינות הגוש המזרחי.⁵⁴

בשנת 1948 החלה אגודת 'תרבות לעם' להוציא לאור שבועון ביידיש בשם 'פריי ישראל', וניהלה במועדונה בימי שבת אירועי תרבות שמשכו אנשים רבים ותרמו לגידול בחבריה. בין המרצים היו פעילים חברתיים, סופרים ועורכים, ומרצים מבצלאל ומן האוניברסיטאות העבירו הרצאות פופולריות בנושאי תרבות ואומנות. במרוצת הזמן ייסדה האגודה גם מקהלה בשם 'רון' וארגנה אירועים מוזיקליים. האגודה הציגה במועדונה גם תערוכות ציור ואף הפעילה ספרייה שבה היו ספרים בשפות שונות. לצד המועדון בתל אביב פעלו מטעמה של 'תרבות לעם' גם מועדונים וספריות בריכוזי העולים החדשים בישראל: בשכונת עג'מי ביפו, בשיכון ארינה ברמת השרון וברמלה.⁵⁵

אגודת 'תרבות לעם' פעלה גם בתחום החינוך והרווחה. במלחמת העצמאות היא סייעה לנזקקים בלבוש ובמזון, ובעת הפצצת תל אביב פתחה את מרתפה לעשרות משפחות. לאחר סיומה של המלחמה החלה האגודה, בסיועם הכספי של ארגונים יהודיים מחו"ל, להקים גני ילדים באזורי מצוקה ובתי ספר לבלט ולמוזיקה עבור מעוטי יכולת. לתקופה קצרה אף פעל בכרם התימנים במימון ה-JPFO מועדון שנועד להקנות השכלה בסיסית לצעירים ולצעירות, ולצד הלימוד התנהלה במועדון פעילות ספורטיבית ומוזיקלית. אגודת 'תרבות לעם' פעלה גם במגזר הערבי וארגנה פסטיבל לנוער ערבי ויהודי על הר הכרמל.⁵⁶

והדמוקרטיה. חזקו את הכוחות הפרוגרסיביים בישראל', יולי 1949, עמ' 1; International Workers Order (IWO) Records #5276, Kheel Center for Labor-Management Documentation and Archives, Cornell University Library

54 ריאיון עם בתו, פרופ' גילה בלס, תל אביב, 22 באפריל 2019.

55 אגודה 'תרבות לעם' – תל אביב-יפו/שכונת עג'מי, תרבות לעם, יד טבנקין, חטיבה 35, מיכל 36, תיק 1.

56 'די טעטיקייט פון אגודה "תרבות לעם" פון לעצטן יאָר' (=פעילותה של אגודה 'תרבות לעם' בשנה

ד. ארגון נשים דמוקרטיות בישראל (אנד"י)

גוף נוסף של מק"י שעימו עמדה פדרציית הנשים על שם אמה לזרוס בקשר היה כאמור ארגון נשים פרוגרסיביות, שנוסד בשנת 1948. בשנת 1949 התאחד הארגון עם ארגון הנשים הפלסטיני 'אל נהדה אל נסאיה אל דמוקרטיה' (התעוררות הנשים הדמוקרטיות) ושינה את שמו לארגון נשים דמוקרטיות בישראל (אנד"י). הארגון השתייך לפדרציה הבין-לאומית של הנשים הדמוקרטיות והשתתף בכינוסים בין-לאומיים שנערכו מטעמה של הפדרציה.⁵⁷

לצד החתירה לפתרון הסכסוך הישראלי-הפלסטיני פעלו חברות הארגון גם בסוגיות מדיניות וצבאיות נוספות, כגון המאבק בפיתוח נשק גרעיני ושימוש בו בעולם,⁵⁸ והמאבק במעורבות האמריקנית במלחמת קוריאה.⁵⁹ הן ניהלו מערכה עיקשת נגד חימוש הצבא המערב הגרמני ונגד עסקאות הנשק בין ישראל לגרמניה.⁶⁰ חברות אנד"י השתתפו בהפגנות נגד חימוש הצבא המערב גרמני שהתקיימו בתל אביב, בחיפה, בירושלים וברמלה. אנד"י פרסמה כרוז מחאה, ועצומה בחתימתן של נשים נשלחה לראש הממשלה. משלחות נשים ביקרו אצל חברי הכנסת ודרשו להעמיד על סדר היום את הסכנה הגלומה ב'החייאת הוורמאכט המסכן את שלום העולם ושלום עמנו'.⁶¹ בין השנים 1948–1970 כינס הארגון מספר ועידות ארציות. ועידה אחת התקיימה בשנת 1954 ועסקה בתעסוקת נשים ובבעיותיה של האישה העובדת, וכן במעמדן האישי והמשפטי של נשים בישראל. בפעם הראשונה הגיעו לוועידה אורחות ממפלגות קומוניסטיות מארצות חוץ, מברית המועצות ומקפריסין. בשנת 1955 כינס הארגון ועידה נוספת שעסקה בחתירה לשלום בין ישראל לשכנותיה. הרקע לכינוס ועידת השלום היה, יש להניח, ההחמרה במצב הביטחוני בישראל והתגברות הקולות בציבור הישראלי הקוראים לסיבוב מלחמה נוסף, 'מלחמה מונעת'.⁶²

האחרונה, ביולעטין פון דער אגודה תרבות לעם, פאראיין קולטור פארן פאלק (מרס 1951), עמ' 5–8.

57 בשנת 1954 הצטרפו לאנד"י נשים שפרשו ממפ"ם ושם הארגון שונה לאיחוד נשים דמוקרטיות. לאחר הפילוג במק"י בשנת 1965 שוב שינה הארגון את שמו, לתנועת נשים דמוקרטיות (תנד"י), והתנועה פועלת עד עצם היום הזה.

58 'לכבוד הנשיאות ובאי הכנס הלאומי לחקר מבנה אטום', ועד אמהות בישראל, 9 בספטמבר 1957, ארכיון יד טבנקין, ארכיון 10, תיק איחוד נשים דמוקרטיות בישראל, מיכל 1, תיק 3. ראו גם: איחוד נשים דמוקרטיות, דברי או'ני קוטון, נשיאת הפדרציה העולמית הדמוקרטית של הנשים, קול קורא לאיסור נשק גרעיני, 15 במאי 1957; חוזר מס' 35 לקריאה ולעיון בכל סניפי וחוגי א.נ.ד.י – המערכה לאיסור נשק גרעיני, 27 באוגוסט 1957, ארכיון יד טבנקין, שם.

59 'האמת על מלחמת קוריאה', הוצאת ארגון נשים דמוקרטיות, יוני 1951, ארכיון יד טבנקין, שם.
60 איחוד נשים דמוקרטיות, 3 באוגוסט 1961; בולטין, 19 באוקטובר 1956, חומר לעיון והסברה, ארכיון יד טבנקין, שם.

61 אורסולה ווסרמן, 'נדבר-נא כעת כי זו העת', עלונך, ו, 1 (1955), עמ' 2, 14; חברת משלחת, 'במשלחת לכנסת', שם, עמ' 2.

62 קול קורא של ועידת האמהות בישראל למען השלום, תל אביב, 15–16 ביוני 1956, ארכיון יד טבנקין, ארכיון 10, תיק איחוד נשים דמוקרטיות בישראל, מיכל 1, תיק 3.

בשנות החמישים פעל הארגון ביישובים שונים ובהם: אזור, עכו, נצרת, חדרה, צפת, רחובות, באר שבע, חיפה, בית דגן, ראשון לציון, מעברת כפר אוננו, תל אביב, רמלה, רמת השרון, נתניה, הרצליה, חולון, יד חנה, נס ציונה, פרדס רוזנבלום, מעברת סקיה א' וב', מעברת פתח תקוה, רמתיים וכפר סבא. פעולות שונות של הסניפים אורגנו על פי הנחיותיה ותכתיביה של הנהגת הארגון, ולשם כך נשלחו חוזרים שהעלו נושאים לדיון באספות הסניפים והנחיות לפעילות פוליטית במרחב הציבורי. לדוגמה, עם חזרתה של משלחת הנשים מברית המועצות קיימו חברות המשלחת הרצאות בשישים וחמש אספות כדי להפיץ ברבים את מסריה של ועידת הנשים ואת התרשמותן מחיי הנשים בברית המועצות.⁶³

אנד"י פעלה גם למען שוויון מגדרי ולחקיקה המקדמת את מעמד האישה, הן בעולם העבודה הן בתחום מעמדן האישי והמשפטי של נשים במדינת ישראל.⁶⁴ חברות אנד"י ניסו ליצור חזית רחבה עם ארגוני נשים נוספים בישראל, כדי לקדם את המאבק בשליטת הממסד הרבני בענייני אישות, אך יוזמה זו נכשלה.

ה. גני הילדים של אנד"י והמרפאה על שם ראובן בריינין

גני הילדים היו אפיק נוסף בפעילותה של המפלגה הקומוניסטית הישראלית. הגנים היו בשכונות דרום תל אביב ובריקוזי עולים – בשכונת שפירא ובשכונת התקווה בתל אביב, ברמלה ובחיפה. גן הילדים ברמלה היה גן משותף לילדים ערבים ויהודים אך לא זכה להצלחה רבה. תיעוד היסטורי קיים רק לגבי שני גני הילדים בתל אביב. אמקד את המבט בגן הילדים שבשכונת שפירא מכיוון שמוסד זה נתמך באופן ישיר ומלא בידי פדרציית אמה לזרוס.⁶⁵

גן הילדים בשכונת שפירא נוסד בשנת 1948 ונקרא על שמה של המשוררת אמה לזרוס. הפדרציה העבירה מדי שנה בשנה סכום של 2,000 דולר לתפעולו של הגן, עד להפסקת התמיכה בשנת 1988, ועקב כך נסגר הגן. היו בגן 40–45 ילדים בגילאים 3–5, ולמדו בו ילדות וילדים של נשים עובדות. הגן נוהל בידי גננת מדופלמת, נתמך ביעוץ פדגוגי ורפואי והיה רשום על שמה של אגודת 'תרבות לעם'. מבט מקרוב על נסיבות הקמתו של גן הילדים בשכונת שפירא ועל פעילותו במהלך השנים ניתן למצוא בזיכרונותיה של לאה בביקוב, שניהלה את הגן מראשית הקמתו ועד לסגירתו.

63 'מפעולות א.נ.ד.י.', עלונך, ו, 1 (1955), עמ' 12.

64 'מגילת זכויות האישה בישראל (דבר ועידת נשים בישראל)', חיפה, 2 באפריל 1954, עלונך, 4 (1954), עמ' 13.

65 את הגן בשכונת התקווה על שם הסופר ראובן בריינין ניהלה שולה חנין במשך 35 שנים, ואף הוא מומן בידי שוחריה ואוהדיה של מק"י בארצות הברית, בעיקר מכספי הירושה של אהרן קאגאן. חנין תיעדה באופן חי וציורי את חוויותיה כגננת בשכונה בסדרה של רשימות שפרסמה מעל דפי השבועון 'זו הדרך', ואף פרסמה את רשמיה אלה בספרה האוטוביוגרפי: שולמית חנין, הכל מתחיל מכאן, תל אביב תשס"ב. גן הילדים של תנד"י בחיפה פועל עד עצם היום הזה.

שקמה מדינת ישראל נשבו רוחות טובות בעולם. יהודים מכל העולם רצו לעזור למדינה שנולדה זה עתה. באותה תקופה להיות קומוניסט בארצות הברית זה היה מסוכן, עקב הרדיפות של מק' קארתי. איגודי הפועלים התקשרו עם הקומוניסטים בארץ, הם רצו לתרום להקמת גני ילדים בארץ שיחנכו את הילדים ברוח השקפתם למודעות לזכויות האדם והפועל ברוח הרעיונות הקומוניסטים.⁶⁶

מדבריה של בביקוב השתמע כי רדיפות המקרתיות הניעו את הקומוניסטים היהודים בארצות הברית לנתב את פעילותם לאפיקי רווחה למען המדינה הצעירה, מאחר שאלה נחשבו חוקיים בזירה הכלל אמריקנית.

הגן של לאה בביקוב פעל תחילה ברחוב צ'לנוב בתל אביב ולאחר מכן עבר לשכונת שפירא, תחילה לרחוב היש"ר מקאנדיה ולאחר מכן לרחוב בעל העקדה. בביקוב, בוגרת סמינר לגננות, הייתה פעילה בתנועת הנוער הקומוניסטית (בנק"י) ולאחר מכן באנד"י. את עבודתה כגננת החלה בקיבוץ יד חנה ובמעברת מגדל ולאחר מכן עברה לגן הילדים בשכונת שפירא. בגני הילדים של אנד"י לא גבו שכר לימוד מן ההורים, ומדבריה של בביקוב עולה, כי ההורים שמחו לשלוח את הילדים לגן שאינו גובה תשלום אף ששייכותו למפלגה הקומוניסטית עוררה בהם שאלות ותהיות: 'אז אם את קומוניסטית את יהודייה? ... ואיך תעבירי את השבת? תדליקי נרות בשבת? ומה פתאום האחד במאי?'.⁶⁷ על פי עדותה של בביקוב ועל פי כתבות ודיווחים שונים שהתפרסמו בביטאונים המפלגה לאורך השנים, תוכנית הלימודים ניסתה לשלב בין התכנים הקומוניסטיים האינטרנציונליסטיים לבין המסורת היהודית. הילדים לקחו חלק בחגיגות שנערכו לציון יום הולדתו ה-70 של סטלין, ובסיום החגיגה קיבלו 'תמונה של סטאלין שהוצאה ע"י הליגה לקשרי ידידות עם ס"ר'.⁶⁸ בגן נחגגו יום האישה הבין-לאומי ב-8 במרס ויום הילד הבין-לאומי ב-1 ביוני. הילדים חונכו לכבד את האדם העובד ולאחווה בין ילדים יהודים וערבים. ראש השנה נועד להקנות לילדים מסר של שלום, וביום הילד הבין-לאומי נערכה בגן חגיגה גדולה כדי לעורר בילדים רגש של אחווה כלפי ילדי העולם. לצד מועדים אלה נחגגו גם החגים היהודיים המסורתיים ובהם יום העצמאות. כך, על פי עדותה, הצליחה בביקוב להקנות לילדים ערכים הומניסטיים, ולשלב במערכת הלימוד הרגילה גם את הרעיונות הסוציאליים וגם את המודעות לזכויות האדם והפועל.⁶⁹ יש

66 לאה בביקוב, 'מקיבוץ יד חנה לגן הילדים בשפירא', לא ביפו ולא בתל אביב: סיפורים, תעודות ועדויות משכונת שפירא, בעריכת מוקי צור ושרון רוטברד, תל אביב תש"ע, עמ' 247–249.

67 שם, עמ' 249. לעדות על חוויית הלימוד בגן ראו גם: אבי-גיל אתיק, 'זה לא נעים לראות גן נסגר', שם, עמ' 361–362.

68 'חגיגות סטאלין בתל אביב – הפגנת ידידות אדירה אל ברית המועצות מאת סופרנו', קול העם 1) בינואר 1950), עמ' 2.

69 בביקוב (לעיל, הערה 66), עמ' 249. המגמה להתאים את חגי ישראל למורשת הקומוניסטית אפיינה את התנועה הקומוניסטית ביישוב ובמדינת ישראל כבר מראשית פעילותה, בשנות העשרים של המאה העשרים. מגמה זו הלכה והתחזקה בשנות מלחמת העולם השנייה ולאחר קום המדינה. חגים כמו חנוכה ופסח קיבלו פרשנות מרקסיסטית: מרד החשמונאים נתפס כמאבק מעמדי של העניים

לציין כי בתוכנית הלימודים שנלמדה בגן לא נכללו יצירתה או קורותיה של אמה לזרוס, אף שתמונתה הייתה תלויה בגן והגננות והילדים נהגו להצטלם למרגלותיה כל אימת שנשלח תצלום לנדבניות האמריקניות. ייתכן שסמל אמריקני מובהק זה היה זר לרוחו של הצוות החינוכי.

למרות תהיות ההורים, הגן השתלב היטב במרקם החיים של השכונה הדרומית. על פי עדותה של בביקוב, בשכונת שפירא הייתה לאנשים תודעה מעמדית, והיו בה קומוניסטים רבים שסייעו לגן ותמכו בו. בשכונה גם פעלה קבוצת נשים של אנד"י שילדיהן למדו בגן. תמונה דומה עולה גם מזיכרונותיה של שולה חנין על פעילות הגן על שם ראובן בריינין בשכונת התקווה. חנין העידה על שיתוף הפעולה עם התושבים ועל השתלבותו של גן הילדים בהווי השכונה, למרות הפער הפוליטי שהתקיים בין הורי הילדים לצוות החינוכי, בניגוד למתואר בשכונת שפירא.⁷⁰

גן הילדים בשכונת שפירא היה אבן שואבת למבקרות ולמבקרים מחו"ל, ביניהם גם חברות הפדרציה ובני זוגן. בשנת 1957 תיארה לאה נלסון, ממנהיגות הארגון, את ביקורו של בן זוגה סם בגן הילדים בשכונת שפירא. שמעון כהן, מנהלם של ארבעת גני הילדים של אנד"י, הסיע את סם לגן הילדים 'במכוניתו המיושנת משנת 1947'. המראה הראשון שנגלה לעיניו של האורח האמריקני היה השלט המציין את שמה של אמה לזרוס, מראה שריגש את האורח עד מאוד. לאחר מכן נדהם סם מן העזובה במקום ומן העובדה שבחצר המשחקים לא היו מתקנים למשחק, והילדים הוציאו את מרצם בטיפוס על הגדר שהקיפה את הבית. כדי לסבר את אוזנו של סם הנדהם, הסביר לו כהן כי 'לולא הגן היו הילדים מתגלגלים בחום ברחובותיה המאובקים של יפו'. כהן מסר דרישת שלום חמה לחברות הארגון, וביקש מסם כי ימשיכו לתמוך בגן הילדים כדי שיוכל להתקיים ולפעול.⁷¹

בעקבות ביקורו של סם נלסון החליטה הפדרציה בשנת 1958 לארגן מגבית מיוחדת כדי לרכוש מתקני משחקים לחצר הגן. הכסף אכן נאסף ונשלח לישראל, אך הצעצועים ומתקני המשחקים כנראה לא נרכשו. כך עולה מן ההתכתבויות בין גורדון לכהן בשנים 1959 ו-1960. על פי מכתבה של גורדון, להנהלת הארגון הגיעו דיווחים בעייתיים מחברות שביקרו במקום, ומצאו את הגן 'מוזנח, מלוכלך וקטן' ובחצרו אין כל מתקני משחקים:

הסברנו להן כי הארגון בחר לסייע לגן השוכן בשכונת עוני, במטרה לסייע לאמהות

המדוכאים ומשה הוצג כמנהיג המהפכני הראשון, שנאבק מול פרעה המסמל את עוולות הקפיטליזם. על התאמת חגי ישראל למורשת הקומוניסטית בפרסומים המפלגתיים ובפעילות בנק"י ראו: Amir Locker-Biletzki, 'Judaism and Communism: Hanukkah, and the Jewish Communists in Mandate Palestine and Israel, 1919–1956', *The Journal of Israeli History*, 34, 2 (2015), pp. 141–158.

70 חנין מתארת בספרה מאבק משותף שהובילו הורי הילדים והצוות החינוכי לסלילת כביש גישה לגן לרווחת כלל תושבי שכונת התקווה. ראו: חנין (לעיל, הערה 65), עמ' 70–71.

71 Leah Nelson, 'My Husband Back from Israel Brings Greetings from E.I Nursery', *The Lamp*, 4, 6 (October 1957), pp. 1, 2.

העובדות. הבהרנו כי השכונה בנויה על חולות ולכן גם חצר הגן היא חולית, ושמבנה הגן אינו יכול להיות שונה מבנייני השכונה. הסברנו כי התרומות שלנו מכסות רק 25% מתקציב הגן והשאר מוטל עליכם, ולכן איננו יכולות לבוא אליכם בטענות. כמובן שאם היינו מקדישות את כל תקציבנו לגן הילדים היינו יכולות להעבירו למבנה יפה בשכונה טובלת בירק.⁷²

מתוך דבריה של גורדון עלתה תודעת ייחודו של הארגון בהשוואה לארגונים ציוניים אחרים שפעלו בארצות הברית. לטענת גורדון, אם הוא יקדיש את כל כספו לישראל, כפי שעושים ארגונים ציוניים בארצות הברית, לא יהיה באפשרותו להשפיע על מדיניות החוץ של הממשל האמריקני למען ישראל וגם לא להמשיך ולפעול למען תרבות יהודית פרוגרסיבית, ברוח מורשתן של ארנסטין רוז ואמה לזרוס.⁷³ פדרציית אמה לזרוס לקחה על עצמה אפוא לפעול למען לישראל לא רק על ידי מימון מפעלי חינוך ובריאות אלא גם בפעילות בנושאי חוץ. ואולם, מחויבותה האידאולוגית והפוליטית של הפדרציה לא התמקדה בעיקר בצרכיה ובבעיותיה של מדינת ישראל, בניגוד לארגונים ציוניים אמריקניים כדוגמת ארגון 'הדסה'.⁷⁴

גורדון דחקה בכך לשלוח לה דברי הרגעה והסבר ורשימה של צעצועים ומתקנים שנרכשו בכספי המגבית, כדי לא לפגוע באמון החברות ולהקשות על איסוף הכספים.⁷⁵ ייתכן שבשל כך דרשו חברות המועדונים לייעד את כספי התרומות שאספו, לצד המגבית השוטפת, לצרכים ספציפיים לפי שיקול דעתן. כך לדוגמה עולה מתכתובת הנוגעת לתרומה בסך 300 דולר שנשלחה ממיאמי, תוך התניה מפורשת שבכספי התרומה ירכש מקרר לגן הילדים – וכך אכן היה.

לצד המגבית השנתית שארגנה הפדרציה עבור גן הילדים, אספו חברות הארגון כספים לגן ממכירת לוחות וזיכרון לזכר קרוביהן ולזכר חברות פדרציה שנפטרו (110 דולר מחיר לוח הזיכרון), ואף נתבקשו לייחד תרומה לגני הילדים בצוואות שלהן ושל בני משפחתן, כפי שאכן קרה בגן הילדים בשכונת התקווה. דומה כי במהלך השנים התנהלה העברת כספי המגבית והתרומות במישרין, ובערוצים ובנהלים שהיו לשביעות רצונם של כל הצדדים.

*

72 ג'ון גורדון לש' כהן, ניו יורק, 20 בינואר 1960, Emma Lazarus Federation of Jewish Women's Clubs Records, AJA, Manuscript Collection, No. 583, Box 20, F-2

73 ג'ון גורדון לשמעון כהן, 6 באוקטובר 1959, שם.

74 קביעה זו על ייחודה של הפדרציה בהשוואה לארגונים יהודיים אחרים הפועלים למען ישראל הופיעה גם במסמכים נוספים של הפדרציה. לדוגמה, בדו"ח נשיאת הפדרציה משנת 1959 נכתב במפורש כי בניגוד לארגונים יהודיים אחרים, בחרה פדרציית אמה לזרוס כבר מתחילת דרכה שלא להשקיע את כל משאביה במדינת ישראל, והעדיפה לפעול למען השלום האזורי בין ישראל לשכנותיה ולבסס תרבות פרוגרסיבית יהודית בארצות הברית. ראו: Emma Lazarus Federation of Jewish Women's Clubs Records, Manuscript Collection, AJA, No. 583, Box 6, F-5

75 ג'ון גורדון לשמעון כהן, ינואר 1960, *ibid.*, Box 20, F-2

מוסד נוסף שהיה שייך למפלגה הקומוניסטית הישראלית ונתמך בידי ארגוני שמאל יהודיים בצפון אמריקה ובתוכם פדרציית אמה לזרוס היה המרפאה על שם הסופר היהודי ראובן בריינין שפעלה בתל אביב. מרפאה זו החלה בפעילותה בשכונת שבזי בתל אביב בשנת 1958, והתייחדה בכך שסיפקה שירותי רפואה ובריאות חנם לילדים שהוריהם לא היו מבוטחים בקופות החולים. על פי חוברת הסברה, שנשאה את השם 'מרפאה למרכז רפואי', עשרות ילדים הגיעו למרפאה וקיבלו טיפול רפואי ובמידת הצורך גם הופנו לבתי חולים. במרפאה גם ניתנו שירותי רפואה נוספים, בתחומי הגינקולוגיה, אף אוזן וגרון, עיניים, פיזיותרפיה, אורתופדיה לנשים הרות ולילדים, שירותי טיפת חלב ורפואת שיניים. על פי נתונים שפרסמה המרפאה, ביקרו בה בעשר שנות קיומה מעל 80,000 מטופלים ובתוכם 59,735 ילדים. בשנת 1963 נוספה למרפאה קומה שנייה, שאפשרה את הרחבת שירותי הרפואה שניתנו במקום. גם במפעל זה, כמו בגני הילדים, היו אלה שמעון כהן ועוזריו שנשאו ונתנו עם התורמים ברחבי צפון אמריקה. אותם ארגונים יהודיים פרוגרסיביים, בלשוננו של כהן, ביקשו לחזק את המחנה הפרוגרסיבי בישראל הנאבק למען צדק חברתי ושלוש עם השכנים הערבים. לטענת כהן בעשרים שנות קיומה נתקלה המרפאה בקשיים שונים, כגון השמצות ושקרים מצד חוגים שהתנגדו ליוזמתם של החוגים הפרוגרסיביים לייסד ולהפעיל מרפאת ילדים.

המתנגדים טענו כי רעיון המרפאה הוא מזימה של אנשי השמאל שנועדה לגייס כספים למטרות שונות לחלוטין מאשר הפעלתה של מרפאת ילדים. ואולם, טען כהן, מסירותם של הרופאים, האחיות והצוות הניהולי, והיחס הטוב שגילו כלפי ההורים והילדים, הביאו להצלחתה של המרפאה גם בקרב תושבי שכונות מרוחקות, ואף הגופים המוניציפליים הכירו בה.⁷⁶

עולה אפוא, כי בשאיפתה לבסס את אחיזתה בשכבות העניות והחלשות בציבור הישראלי תמכה המפלגה הקומוניסטית הישראלית במפעלי רווחה, על פי מידותיה ויכולותיה. לשם כך נעזרה המפלגה ברשת של תומכים ואוהדים בצפון אמריקה, שאף הם עצמם הפכו ברבות הימים למיעוט שולי ומזדקן בקהילותיהם. פדרציית אמה לזרוס הייתה חלק מרשת תומכים זו.

1. פדרציית אמה לזרוס ומק"י

1. היבטים טרנס-לאומיים

היחסים בין פדרציית אמה לזרוס לארגוניה של מק"י משקפים היבטים טרנס-לאומיים מובהקים. היה זה הרגש היהודי שהניע את חברות הפדרציה להשקיע את מרצן וכספן

76 שמעון כהן, 'צוואנציק יאָר פון קינדער-קליניק א.נ. פון ראובן בריינין' (20 שנים למרפאת הילדים על שם ראובן בריינין), ביולעטין, תל אביב 1978, עמ' 5-8. עם סגל המרפאה הרפואי והאדמיניסטרטיבי נמנו חברי מפלגה שונים, ביניהם אחות מחלקת הילדים יהודית וולטר שהייתה פעילה באנד"י.

במדינה היהודית החדשה. הבחירה במק"י ובארגוניה נועדה לממש את חזונה של הפדרציה לחברה מתוקנת במדינת ישראל. ואכן, התכתובת בין שני הארגונים מעידה על השיתוף האידאולוגי והפוליטי שהתקיים ביניהם. תכתובת זו עסקה לא רק בענייני כספים אלא גם בסוגיות אידאולוגיות ופוליטיות שהעסיקו הן את מק"י והן את הפדרציה לאורך השנים: השלום עם מדינות ערב, שאיפותיה ואכזבותיה של מק"י בזירה הפוליטית, המאבק בשיתוף הפעולה הצבאי עם מערב גרמניה, הניסיון להיאבק בתעמולה האנטי סובייטית בישראל ועוד.

בזירה התרבותית טיפחו שני הארגונים את תרבות היידיש כמרכיב חשוב במצעם התרבותי. גם מק"י וגם פדרציית אמה לזרוס ראו בלשון היידיש ובתרבותה ביטוי חשוב של זהות אתנית יהודית ואלטרנטיבה לתרבות הציונית. מק"י הוציאה ביטאונים וכתבי עת ביידיש וקיימה פעילות תרבותית בשפה זו במסגרת אגודת 'תרבות לעם'. ואילו ביטאונה של פדרציית אמה לזרוס הופיע כאמור במשך שנים במהדורה דו לשונית. הפדרציה אף יזמה תרגום לאנגלית של יצירות מספרות היידיש, וכמה מן המועדונים ניהלו את פעילותם בלשון זו. שימור לשון היידיש וטיפוח תרבותה נבע גם ממניעים מעשיים ופוליטיים. מק"י שאפה לגייס עולים חדשים דוברי יידיש לשורותיה, והתקשורת שניהלה עם שוחריה ואוהדיה בצפון אמריקה ובארצות נוספות התנהלה בלשון זו. ומנגד, שליטתן של רבות מחברות הפדרציה בשפה האנגלית הייתה מוגבלת והן חשו נוח יותר לנהל את פעילותן ביידיש.

זיקה רעיונית ופוליטית התקיימה גם בין הפדרציה לאנד"י, בעיקר בשנות החמישים של המאה העשרים. בביטאונים של שני הארגונים הופיעו ידיעות על פעילותם וברכות הדדיות לרגל ועידות וכינוסים. בשנת 1954 בירכו חברות פדרציית אמה לזרוס את אנד"י לרגל כינוס ועידתה, ואילו בביטאון של אנד"י 'עלונך' הוצג המצע של הפדרציה והובעו דברי הערכה לפעילותה:

זהו ארגון יהודי עממי רחב מאוד. הוא מקיים קשרים הדוקים עם הארגון הדמוקרטי הכללי של נשי ארצות הברית ומשתתף בפעילות במאבק לחירויות דמוקרטיות ושוויון מלא לכושים, ובמיוחד לכושיות. הארגון נאבק במיוחד נגד גילויי אנטישמיות בארצות הברית, נגד הקמת הצבא הנאצי, בעד פתרון של שלום לסיכסוך הישראלי-ערבי.⁷⁷

הפדרציה לא הסתפקה רק בניסוחים תאורטיים אלא דרבנה את חברותיה לשגר משלחות של נשים לנבחרי הקונגרס ולתבוע את הדרישות הבאות: 1'. להפסיק את ניסויי פצצות המימן. 2. לתמוך במאמצי האו"ם להבטחת שלום. 3. לפעול למען שלום בין ישראל לארצות ערב במקום לחמש אותן. 4. לתכנן עזרה כלכלית לישראל ולארצות ערב, תוך הבטחת ניהול ופיקוח על העזרה ע"י אותן מדינות עצמן.⁷⁸

77 'ארגון נשים יהודיות בארצות הברית על שם אמה לאזארוס', עלונך, ז', 1 (1957), מדור בין נשי העולם, עמ' 14.

78 שם.

מחברת הכתבה ציינה בחום את התמיכה הכספית שמגישה הפדרציה לגני הילדים של אנד"י ואת ביקורי חברות הפדרציה בישראל, ודיווחה על שיתוף הפעולה ההדדי המתקיים בין שני הארגונים, במיוחד בגני הילדים.⁷⁹ מנגד יכלו חברות פדרציית אמה לזרוס ללמוד על מכלול פעילותה הציבורית והפוליטית של אנד"י מפתבה שהתפרסמה בביטאון הפדרציה *The Lamp*. בכתבה נמסר על מאבקים ציבוריים שהובילו חברות אנד"י נגד משטרת ישראל על התנכלותה לצעירים ערבים בנצרת, ונגד ביטול הפטור משכר לימוד בגני הילדים. כמו כן צוטטו בהרחבה דבריה של מזכירת אנד"י נגד חוק הנישואין והגירושין הישראלי, המשעבד את האישה בישראל לממסד הרבני. כך נחשפו חברות הפדרציה בארצות הברית למבט ביקורתי על המתרחש במדינת ישראל – הן לבעיותיה הכלכליות והחברתיות הן ליחסה למיעוט הערבי ולציבור הנשים.⁸⁰

המחויבות העמוקה והמתמדת לקידום זכויות הנשים אפיינה הן את פדרציית אמה לזרוס הן את אנד"י. שני הארגונים פעלו למען מטרה זו, בשנים שבהן דעך הפמיניזם בארצות הברית ופינה את מקומו לשמרנות ולאידאול הנשיות הביתית על רקע המלחמה הקרה.⁸¹ לעומת זאת ארגוני נשים במדינת ישראל בשנים הראשונות לקיומה פעלו לממש את היעדים הלאומיים, קליטת העלייה ובינוי האומה, לצד טיפוח והפצה של ערכים מגדריים שמרניים, שהנציחו את דחיקתה של האישה הישראלית לשולי המרחב הציבורי.⁸² חברות אנד"י ופדרציית אמה לזרוס חלקו ביניהן דפוסים דומים של פעילות פוליטית. שני הארגונים לקחו חלק פעיל במאבק נגד נשק גרעיני ונגד המעורבות האמריקנית במלחמת קוריאה. גם חברות אנד"י וגם חברות פדרציית אמה לזרוס היו מעורבות בפעולות המחאה נגד חימוש מערב גרמניה ונגד עסקאות הנשק בין גרמניה לישראל.

79 שם. על הקשרים שהתקיימו בין אנד"י לפדרציית אמה לזרוס ראו גם במכתבה של מזכירת אנד"י, דובה יפה, לנשות חטיבת אמה לזרוס משנת 1949. יפה הודתה לחטיבת אמה לזרוס על הסיוע הכלכלי ועל תמיכתה בגני הילדים וקראה להמשך שיתוף פעולה בין שני הארגונים. ראו: דובה יפה לחטיבת אמה לזרוס, 30 ביולי 1949, IWO Records #5276, International Workers Order (IWO) Records, Kheel Center for Labor-Management Documentation and Archives, Cornell University Library, <https://digital.library.cornell.edu/catalog/ss:19043872> (נדלה: 21 במרס 2021).

80 לכתבות שהתפרסמו בביטאון פדרציית אמה לזרוס העוסקות בפעילותן הפוליטית של חברות אנד"י ראו: 'די טעיטיקטן פון די פרויען אין ישראל' (=הפעילות של נשים בישראל), דער לאמפ (אוקטובר-נובמבר 1953), עמ' 18; 'דאס פאלק אין ישראל וויל האבן שלום – פון א נאטיץ ביכל פון אונטערשריפטן פאר שלום ארויסגענומען פון א פרויען זשורנאל עלונך' (=העם בישראל רוצה בשלום): מפנקס החתמה למען השלום שפורסם בביטאון הנשים עלונך', דער לאמפ (ינואר 1954), עמ' 11; 'Women in Israel Collected 20,000 Signatures on Petitions Against Experiments with Nuclear Weapons', *The Lamp*, 4, 4 (March 1957), pp. 4–5.

81 על פמיניזם סוציאליסטי בקרב חברות המפלגה הקומוניסטית האמריקנית בשנות החמישים של המאה העשרים ראו: Kate Weigand, *Red Feminism: American Communism and the Making of Women's Liberation*, Baltimore 2001, pp. 72–83.

82 שרון גבע, האשה מה אומרת: נשים בשנות המדינה הראשונות, ירושלים תש"ף, עמ' 189–211.

פדרציית אמה לזרוס אף שלחה מכתב לכנסת ישראל המגנה את תמיכתה של ממשלת בן גוריון במערב גרמניה.⁸³

2. פדרציית אמה לזרוס ומדינת ישראל

במלאות עשור לקיומה של מדינת ישראל התפרסם בביטאון פדרציית אמה לזרוס מאמר המסכם את התנהלותה של המדינה בזירת הפנים והחוץ מאז ראשית קיומה:

כל העולם היהודי חוגג עשור לכינונה של מדינה יהודית, ונזכר במאבק ההרואי לעצמאות ובנאום ההיסטורי שנשא אנדרי גרומיקו באו"ם, שהשיב לעם היהודי את התקווה בת שנות אלפיים. מדינת ישראל קלטת בפרק זמן קצר אוכלוסייה עצומה של מהגרים, הגירה עצומה זו לארץ קטנה ולא מפותחת יצרה כמובן בעיות כלכליות קשות שנפתרו רק בחלקן. אולם חוץ מבעיותיה הכלכליות, ניצבת ישראל מול בעיות אחרות שחובה עליה לפתור. מידת הדמוקרטיה במדינה נמדדת על פי היחס למיעוטים הלאומיים שבתחומה. היחס של ממשלת ישראל לערבים הישראליים מגביל את הדמוקרטיה. האם הערבים הישראליים המדוכאים והמושפלים, שמחים בלבם לרגל יובל העשור לישראל?⁸⁴

לצד האשמת ישראל בדיכוי הערבים הישראליים, ביקרה מחברת המאמר ליבע פילד בחומרה את מדיניות החוץ הישראלית, המסכנת את שלומה וביטחונה. הכותבת יצאה נגד תוכניתו של בן גוריון להצטרף לגוש נאט"ו, ונגד שיתוף הפעולה של ישראל עם 'האימפריאליזם הצרפתי והאנגלי' נגד מצרים. אוריינטציה זו אינה טובה לישראל, טענה פילד, ומעוררת את חשדנותם של העמים שוחרי השלום. היא משקפת הכרה כואבת שהמדינה היהודית הצעירה, שקמה במידה רבה הודות לאידאליזם החלוצי של בנותיה ובניה, הופכת לכוח החלוץ של האימפריאליזם במזרח התיכון. 'האם זו עלילה דמיונית?', הקשתה הכותבת וענתה: 'לאור הכרותו של בן גוריון על חשיבותה של מערב אירופה למדינת ישראל ובמיוחד לנוכח החשיבות המכרעת שמייחס ראש הממשלה הישראלי ליחסי צרפת וישראל... לאיזו צרפת מתכוון בן גוריון? האם לזו השופכת את דמם של עמי תוניסיה ואלג'יריה?'⁸⁵ לטענת פילד ישראל תוכל להבטיח את שלומה והשתלבותה במזרח התיכון, אך ורק בהצהרה על נייטרליות במאבק בין מזרח למערב. הכותבת ביססה את קביעתה זו על 'דעתם של גדולי המנהיגים בעולם היהודי נחום גולדמן וישראל גולדשטיין'.⁸⁶

⁸³ 'ELF Appeals to Knesset to Revoke Arms Deal', *The Lamp*, 4, 6 (October 1957), p. 3

⁸⁴ ליבע פילד, 'צען יאָר ישראל' (=עשור לישראל), דער לאמפ (אוקטובר 1958), עמ' 6, 8. פילד הייתה חברה במועדוני פדרציית אמה לזרוס בברוקלין וניהלה את פעולות התרבות של הפדרציה בשלהי שנות החמישים ובראשית שנות השישים של המאה העשרים.

⁸⁵ שם.

⁸⁶ שם.

התמיכה של הפדרציה במדינת ישראל ובזכותה לקיום בטוח בגבולותיה הייתה אומנם מרכיב קבוע במצעה, ומרכזיותה של ישראל במשנתה אף הלכה והתחזקה במרוצת השנים. ואולם, הפדרציה לא חסכה דברי ביקורת והסתייגות ממדיניות החוץ הישראלית ומהתנהלותה בסכסוך הישראלי-הפלסטיני. הפדרציה יצאה, יחד עם ארגוני שמאל יהודיים נוספים בארצות הברית, נגד מעורבותה של ישראל במשבר סואץ, ובשנים שלאחר 1967 ו-1973 קראה לנסיגה מלאה מן השטחים הכבושים.

לאחר הקרע במפלגה הקומוניסטית הישראלית בשנת 1965, קיימה הפדרציה קשרים עם קבוצת מיקונים-סנה. שמעון כהן, איש הקשר הישראלי ומנהלה של 'תרבות לעם', נמנה עם אנשיו של מיקונים, והוא המשיך בגיוס הכספים למרפאה ולגני הילדים גם לאחר הפילוג. ואולם התחברותה של פדרציית אמה לזרוס לקבוצת מיקונים-סנה לא נבעה רק משיקולים מעשיים וארגוניים. הפדרציה וארגוני השמאל היהודיים שעמם הייתה קשורה אימצו את הקו הלאומי שביטאה קבוצת מיקונים-סנה וקיבלו את התקרבותה לקונצנזוס הציוני. עמדותיה של הפדרציה בסוגיית מלחמת 1967 עלו בקנה אחד עם עמדתה של קבוצת מיקונים-סנה, שהמלחמה הייתה מלחמת מגן וזכותה של ישראל להגן על עצמה מפני תוקפנות ערבית.⁸⁷

בשנת 1969 פרסמה פדרציית אמה לזרוס, בשיתוף עם ארגוני שמאל יהודיים בארצות הברית שכינו עצמם 'ארגונים ומוסדות יהודיים פרוגרסיביים', גילויי דעת בשאלת הסכסוך במזרח התיכון. על גילויי הדעת חתמו עורכים של עיתוני השמאל היהודי בארצות הברית בידיש ובאנגלית, 'מאָרגן פרייהייט' ו-*Jewish Currents*, מועדוני תרבות ומערכת החינוך החילונית בידיש, וכן 'איחוד תרבות היידיש' (יידישע קולטור פאַרבנד [איקוף]).⁸⁸ בגילוי הדעת הכריזו הארגונים על תמיכתם ב'מלחמת המגן של ישראל ביוני 1967', ובזכותה להתגונן נגד 'התוקפנות הערבית' ונגד האיומים המתמשכים 'להשליכה לים'. הם גינו את החלטות ועידת חרטום לאי הכרה בישראל ולהמשך מצב הלוחמה. לדברי הכותבים, אין זה הוגן לדרוש מישראל לסגת מן השטחים הכבושים ללא מחויבות ערבית למשא ומתן וללא הכרה בקיומה של ישראל. ואולם הדרך הנכונה לפתרון סכסוך הדמים, טענו הכותבים, היא אימוץ החלטת האו"ם 242, מ-22 בנובמבר 1967, לנסיגת ישראל

87 על הסיבות לקרע במפלגה הקומוניסטית הישראלית בשנת 1965 ראו: רכס (לעיל, הערה 49), עמ' 32-35; מילר רובנשטיין (לעיל, הערה 5), עמ' 351-354. בתקופה שלאחר הפילוג העמיקה רק"ח את הזהותה עם המדיניות הפרו-ערבית הסובייטית והחריפה את ביקורתה על המדיניות הישראלית. עם פרוץ אירועי יוני 1967 הטילה רק"ח את מלוא כובד האחריות על ממשלת ישראל כמעשה של תוקפנות. ראו: רכס, שם, עמ' 35.

88 ארגונים פרוגרסיביים אלה נטשו את המפלגה הקומוניסטית וחזרו לסוציאליזם של ימי נעוריהם ברוח הבונד ופועלי ציון. הם היו מחויבים יותר לעניינים יהודיים מאשר לדוגמה הקומוניסטית. מטרתם הייתה להגיע לדרך של חיים יהודיים המטפחת תרבות יהודית חילונית ומתקדמת בידיש ובאנגלית. מדינת ישראל הפכה למוקד חשוב של התעניינות בעבורם כמו שהיה בעבר המחוז האוטונומי היהודי בבירוביג'אן. ראו: אסטרייך (לעיל, הערה 35), עמ' 98-101.

לגבולות מוכרים ובטוחים, מתוך הכרה הדדית בזכותן של כל מדינות האזור לריבונות ולעצמאות מדינית ולפתרון בעיית הפליטים.

הכותבים גינו בחריפות את תומכי הסיפוח בממשל הישראלי משה דיין ומנחם בגין ואת יתר 'השוביניסטים' (כלשונם) בציבור הישראלי, ודחקו במנהיגות הישראלית המתונה לאמץ את החלטת מועצת הביטחון כאמצעי להניע את מדינות ערב לשבת לשולחן המשא ומתן. המחברים פנו ליהדות ארצות הברית בדרישה להפעיל לחץ מוסרי על ממשלת ישראל לאמץ את החלטה 242, ולמעצמות העולם ובעיקר לארצות הברית ולברית המועצות לפעול למען שלום וביטחון לכל מדינות המזרח התיכון. הם חזרו והדגישו את התנגדותם הנחרצת לסיפוח טריטוריאלי של השטחים שנכבשו ביוני 1967.

מנהיגי ומנהיגות הארגונים הפרוגרסיביים היהודים עמדו בקשרים עם מחנה השלום הישראלי. הם ציינו את שמואל הוגו ברגמן, עקיבא ארנסט סימון ועקב טלמון כמתנגדים נחרצים לכיבוש הגדה המערבית. עם זאת, קביעתם כי רוב הציבור הישראלי אינו מעוניין בסיפוח השטחים העידה יותר על מאווי נפשם מאשר על היכרות מקרוב עם הלכי הרוח בציבור הישראלי.⁸⁹

ז. סיכום: שוליים אל שוליים יביעו אומר

במאמר זה התחקיתי אחר פעילותה של פדרציית מועדוני הנשים על שם אמה לזרוס החל מארגון שצמח מתוך החוגים הקומוניסטיים דוברי היידיש בארצות הברית, דרך התנתקותו הרשמית מחוגים אלה עקב רדיפות המקרתיות, וכלה בהירתמותו למאבקים למען הדמוקרטיה, השלום והשוויון החברתי והפוליטי בזירה האמריקנית הכללית והיהודית.

⁸⁹ 'For the Security of the State of Israel – For the Peace in the Middle East: Statement of Leaders of Progressive Jewish Organizations', September 29 1969, pp. 1–4, Emma Lazarus Federation of Jewish Women's Clubs Records, AJA, Manuscript Collection, No. 583, Box 20, F-3. יש לציין כי בניגוד לעמדתם של חוגי שמאל יהודיים אלה ובהם פדרציית אמה לזרוס, המפלגה הקומוניסטית האמריקנית ביקרה קשות את מהלכיה של ישראל ביוני 1967 וראתה בהם תוקפנות מכוונת נגד מדינות ערב. היא אף סילקה משורותיה את פול נוביק, העורך הוותיק של עיתון היידיש הקומוניסטי 'מאָרגן פרייהייט', בין היתר בשל תמיכתו במהלכיה הצבאיים של ישראל ביוני 1967. נוביק אף ספג גינוי קשה על קשריו עם קבוצת מיקונים-סנה. בעקבות ההחלטה הסובייטית משנת 1967, קבעה המפלגה הקומוניסטית האמריקנית כי רק"ח היא המפלגה היחידה במדינת ישראל הפועלת על פי הקו המרקסיסטי-הלניניסטי, ולכן היא המפלגה הקומוניסטית היחידה במדינת ישראל. זאת ועוד, גילויי הדעת שהתפרסמו בנובמבר 1969 (ולאחר מכן בדצמבר 1970) מטעם החוגים היהודיים הפרוגרסיביים ספגו ביקורות קשות מן המפלגה הקומוניסטית האמריקנית, כי לטענת דוברי המפלגה הם חד צדדיים ומוטים לטובת מדינת ישראל. לכך נוספה הטלת אשמה בלעדית על ישראל בתוקפנות על מדינות ערב ובסילוף החלטה 242, ודרישה לנסיגה מלאה של ישראל מן השטחים שכבשה. ראו: 'The Case of Paul Novick', YIVO Archives, RG 1247, F-34, p. 1.

עקבתי גם אחר ההתפתחויות שחלו ביחסו של הארגון למדינת ישראל מראשית הקמתה ועד לשלהי שנות השמונים של המאה העשרים.

בשנת 1988, כשנה לפני התפרקותה של פדרציית אמה לזרוס, שלחו חברות הפדרציה מכתב מודאג לשגרירות ישראל בארצות הברית. הימים היו ימי האינתיפדה הראשונה בישראל, ומן המכתב עלתה ביקורת נוקבת על מדיניותה של ישראל בגדה המערבית ואובדן אמונה בדרכה של ההנהגה הישראלית. וכך נכתב:

אתם מציעים עתיד עגום לצעירי ישראל ועגום עוד יותר לצעירים הפלסטינים. ברוטליות, מוות והרס, לא חלב ודבש. כנשים כאמהות וכסבות אנחנו חולקות ביגונם. הם לא יחכו ולא צריכים לחכות 2,000 שנה לבית לאומי פלסטיני, לזכות להגדרה עצמית, לזכויות אזרחיות פוליטיות וכלכליות. הזמן הוא עכשיו, כך על פי תמיכתם של רבים מישראל ומחוצה לה.⁹⁰

חברות הפדרציות לא היו בודדות בביקורתן על ההנהגה הישראלית, וזו השתלבה בהתנגדותם של חוגים יהודיים שמאליים וליברליים שונים בארצות הברית למדיניות החוץ והביטחון של ישראל. התנגדות זו צברה תאוצה לאחר המהפך השלטוני שהתחולל בישראל בשנת 1977, עם עלייתו של מחנה הימין וירידת ההגמוניה של תנועת העבודה. יהודים אמריקנים רבים שנמנו עם המחנה הליברלי חשו כי ישראל הפנתה עורף לערכיה הליברליים ולחזון הדמוקרטי, שלהם הייתה מחויבת מראשית הקמתה.

חוקרים שונים הצביעו על היחסים הדינמיים והמורכבים המתקיימים בין יהודי ארצות הברית למדינת ישראל, וציינו שלושה מאורעות מכריעים במסכת יחסים זו במחצית השנייה של המאה העשרים: (א) העצמאות הלאומית היהודית שחוללה גל קצר של התלהבות ציונית ואחר כך התנתקות ממושכת מישראל (1948–1967); (ב) מלחמת ששת הימים ועשר השנים שלאחריה, שבהן נחשפה הזדהותם הנלהבת של יהודי ארצות הברית עם המדינה (1967–1977); (ג) הבחירות שהעלו את מנחם בגין לשלטון והביקורת החריפה שבאה בעקבותיהן כלפי ישראל בקרב יהודי ארצות הברית, שלא שככה עד ששבה מפלגת העבודה לשלטון בשנת 1992.⁹¹

ואולם, חלוקה זו אינה משקפת את יחסה של פדרציית אמה לזרוס למדינת ישראל לאורך שנות פעילותה. הפדרציה מעולם לא ראתה את שלטונה של תנועת העבודה כהתגלמות ערכי הדמוקרטיה והגשמת הפלורליזם האזרחי. חברות הפדרציה מתחו ביקורת על ההנהגה הישראלית ויחסה למיעוט הערבי שבתחומה כבר בראשית ימיה של המדינה הריבונית. למרות אמונתן המתמדת בזכות קיומה של מדינה יהודית, פעילותן בישראל

90 National Committee, Emma Lazarus Federation of Jewish Women's Clubs to Israel Embassy [1988], Emma Lazarus Federation of Jewish Women's Clubs Records, AJA, Manuscript Collection, No. 583, Box 20, F-16

91 ג'ורלד אורבך, 'האמנם "אחד אנחנו": מנחם בגין והצל המתמשך של 1977', ישראל הנכספת (לעיל, הערה 1), עמ' 289–300.

התמקדה בחיזוק היסודות האופוזיציוניים להגמוניה השלטונית, ובניסיון לסייע לגופים אלה לבוא לידי ביטוי פוליטי וציבורי. ביקורי חברות הפדרציה במדינת ישראל נועדו לחזק את הקשרים הפוליטיים והחברתיים עם מק"י על גופיה השונים, ובעת ביקורן בישראל לקחו האורחות חלק פעיל בפעילות שהתנהלה בסניפי המפלגה.

מתיאור היחסים בין מק"י לפדרציית אמה לזרוס עלתה גם השוליות הציבורית, החברתית והפוליטית שאפיינה את שני הארגונים. שניהם הוקעו ונרדפו ונחשבו חתרניים ואפילו מסוכנים לביטחון מדינתם. אמנם למשך תקופה קצרה בשלהי מלחמת העולם השנייה נוצרו קשרים בין ה-JPFO לממסד היהודי האמריקני על רקע המאבק בנאציזם ושיקום פליטי השואה. ואולם מסכת יחסים זו הייתה קצרת ימים. עם התגברות הרדיפות האנטי קומוניסטיות בארצות הברית ניתק הממסד היהודי האמריקני כל קשר עם הקומוניסטים דוברי היידיש ובכללם פדרציית אמה לזרוס.⁹² במסגרת רדיפות המקרתיות אף ריחפה סכנת גירוש מארצות הברית על מנהיגות הפדרציה, ואילו מק"י נדחקה לפריפריה הציבורית והפוליטית והודרה מכל גישה למוקדי הכוח הפוליטיים במדינת ישראל. חברות הפדרציה ציינו בהזדמנויות שונות כי הן נחלצו ל'עזרתם של החוגים הפרוגרסיביים בישראל', מכיוון שחוגים אלה אינם נהנים מן התרומות הנדיבות המגיעות מיהודי ארצות הברית.

פעילותה של הפדרציה למען מדינת ישראל הייתה שולית ומצומצמת גם בהיקפה, בהשוואה לפעילות המסועפת והנרחבת של ארגוני נשים ציוניות בארצות הברית דוגמת 'הדסה'. 'הדסה' אף פיתחה תוכנית תרבותית עשירה ומסועפת להקניית תודעה ציונית ויהודית בקרב יהודי צפון אמריקה, לצד תוכנית לענייני אמריקה שהזכירה במטרותיה את מצען של חברות אמה לזרוס: פעילות למען חירויות האזרח וזכויותי בארצות הברית וחיזוק האו"ם למען השגת שלום עולמי. למרות זאת, העיסוק בסוגיות פנים אמריקניות וכלל עולמיות היה מרכזי יותר במצעה של פדרציית אמה לזרוס לאורך כל שנות פעילותה. זאת ועוד, שני הארגונים רצו להשפיע על דמותה של החברה הישראלית. פדרציית אמה לזרוס ביקשה לחזק את מחנה השמאל הישראלי הלא ציוני (לפחות עד הפילוג במק"י בשנת 1965), ואילו 'הדסה' שאפה לחזק את היסודות הליברליים ההומניסטיים במדינת ישראל. עם זאת, בניגוד לפדרציית אמה לזרוס, שביקרה קשות את יחס השלטונות הישראליים לאוכלוסייה הערבית, 'הדסה' התעלמה כליל ממעשיו של הממשל הצבאי שהוטל על ערביי ישראל עד שנת 1966. בתוך כלל יהודי התפוצות ביטאה אפוא פדרציית אמה לזרוס קול ייחודי ביחס לדמותה ולעתידה של החברה במדינת ישראל.⁹³

92 בעשורים הבאים נוצרו שיתופי פעולה בין מועדוני אמה לזרוס לבין ארגונים יהודיים שונים כמו בתי כנסת ומרכזים קהילתיים בבוסטון, במיאמי, בלוס אנג'לס, בשיקגו ובערים נוספות. עם זאת, הממסד היהודי האמריקני לא מיהר להכיר בתרומתה של פדרציית אמה לזרוס להפצת מורשתה וכתביה של המשוררת.

93 קצבורג-יונגמן (לעיל, הערה 1), עמ' 94–104. על 'הדסה' ופדרציית אמה לזרוס ארחיב במאמר נפרד.

THE EMMA LAZARUS FEDERATION OF JEWISH WOMEN'S CLUBS
AND ITS ACTIVITIES IN THE STATE OF ISRAEL IN THE SECOND HALF
OF THE TWENTIETH CENTURY

by Hagit Cohen (pp. 407–437)

In this article, I focus on the establishment and activities of a small organization of American Jewish women who operated on the fringes of the Jewish community in the United States – the Emma Lazarus Division (ELD) from 1944 onward. The ELD was founded by the Women's Section of the Jewish People's Fraternal Order (JPFO), the largest national section of the International Workers Order (IWO), which was connected with the Communist Party of the USA (CPUSA).

The ELD identified with, and was inspired by, the heritage of the American Jewish poetess Emma Lazarus. In its eyes, Lazarus' universal scope, coupled with her support for Jewish culture and women's freedom, made her an admirable symbol of secular humanistic values. The ELD assisted refugees during World War II and collected donations in support of the young State of Israel. Despite its opposition to Zionism, it believed in the Jewish people's right to liberty and political independence.

In 1951, after the office of the New York City Public Prosecutor initiated legal proceedings against the IWO as a 'subversive organization,' the ELD declared itself independent and renamed itself the Emma Lazarus Federation of Jewish Women's Clubs. As such, and with chapters all over the U.S., the ELF maintained its educational and political activities for almost forty years, attracting approximately 4,000–5,000 women in 100 clubs at its peak.

In view of this description, I examine the ELF's vision regarding the State of Israel and focus on its support for the state, the third point of its program. Given its leftist inclination, to what extent did its activities in Israel reflect its political leanings? I argue that the Federation's ongoing cooperation with the Israel Communist Party (Maki) and its long-standing financial aid for Maki's modest welfare system in Israel attested to the Federation's political leanings.

CONTENTS

311	Introduction
313	Menahem Ben-Sasson: Inverting the Image of the Redeemer and His Enemies in the Apocalyptic Literature: An Example of Interreligious Discourse
335	Ilia Lurie: The Siege of Krasne and Hagiographic Meta-History in <i>Shivhe ha-Besht</i>
355	Doron Avraham: Patriotism, Race, and Criticism: German Jews and the Colonial Challenge
383	Nathan Cohen: A Market of Anarchy: Writers' Wages and Copyright Claims
407	Hagit Cohen: The Emma Lazarus Federation of Jewish Women's Clubs and its Activities in the State of Israel in the Second Half of the Twentieth Century
	Books and Reviews
439	Ora Limor: A Pictorial Pilgrimage to the Land of Israel (Rachel Sarfati, <i>The Florence Scroll</i>)
445	Oded Cohen: Rabbinical Writing and Scientific Knowledge in the Eighteenth Century (Maoz Kahana, <i>A Heartless Chicken: Religion and Science in Early Modern Rabbinic Culture</i>)
452	Sharon Geva: Consumerism, Style and Leisure in Israel's First Decade (Anat Helman, <i>Consumer Culture and Leisure in the Young State of Israel</i>)
456	Research
XX	Summaries

ZION

Editors:

SHMUEL FEINER, MIRIAM FRENKEL, JONATHAN J. PRICE

Editorial Secretary:

YEHEZKEL HOVAV

VOLUME LXXXVII • 3 • 2022

A QUARTERLY FOR RESEARCH IN JEWISH HISTORY
THE HISTORICAL SOCIETY OF ISRAEL • JERUSALEM
PUBLISHED BY THE ZALMAN SHAZAR CENTER